

ਤਤਕਰਾ

— ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ	9
1. ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ	13
2. ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ	17
3. ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁੱਢਲੀ	19
4. ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ	22
5. ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਊਣਾ	24
6. ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ	26
7. ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ ਪਨਾਹ ਵਿਚ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ	30
8. ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ	36
9. ਦਿੱਲੀ ਤਖਤ ਦਾ ਝਗੜਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ	39
10. ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ	42
11. ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ	51
12. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ	57
13. ਕੀਰਤਹੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ	59
14. ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫਿਲਾਸਫੀ	64
15. ਬੀਬੀ ਤੁਪ ਕੌਰ ਦੀ ਪੋਬੀ	65

- ਨਕਸੇ : (ਉ) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਕਸੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
 • (ਅ) ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ
 (ਇ) ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਗਰ ਦਾ 1926 ਦਾ ਇਕ ਨਕਸ਼ਾ
 (ਸ) ਉਨਾਂ ਤੋਂ ਮਾਛੀਵਾੜਾ (ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ—ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ੋਨ ਦੇ
 ਵੱਖ ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ)

- ਤਸਵੀਰਾਂ : (੬) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕੰਵਲ
 (ਅ) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ਼ ਮਹਲ
 (੮) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੋਟ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ
 (੯) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ
 (੧੦) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ (ਦੂਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ)
 (ਕ) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ (ਉਪਰੋਂ ਲਈ ਤਸਵੀਰ)
 (ਖ) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬੀਲੀ ਸਾਹਿਬ
 (ਗ) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ
 (ਘ) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੁਬੱਚਾ ਸਾਹਿਬ
 (ਙ) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ
 (ਚ) ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ ਹੱਥੀ-ਕੱਵਿਆ ਰੁਮਾਲ
 (ਛ) ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸੇਲੀ ਟੋਪੀ
 (ਜ) ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਪੱਖੀ
 (ਝ) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਬਾਨਗੜ੍ਹ
 (੩) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਤਕ ਦੀ ਤਸਵੀਰ

ਮੁਖ ਸਫੇ 'ਤੇ—ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਲਿਣੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਟਾਈਟਲ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ—ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਪੱਖੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਗਾਇਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਰਜਮੀ 'ਤੇ ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ 1520 ਵਿਚ ਏਥੇ ਆਏ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਇਹ ਨਗਰ ਆਬਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਗਰ ਦੀ ਨੀਂਹ 23 ਅਪਰੈਲ 1624 ਦੇ ਦਿਨ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਮਹਾਰੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲ ਇਥੇ ਬਿਤਾਏ ਸਨ।

ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਗੁਰੂ-ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਏਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਬਾ ਅਣੀ ਰਾਏ ਤੇ ਬੀਬੀ ਵੀਰੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਏਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਪੇਕੇ ਵੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਇਸੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬਿਲਾਸਪੁਰ, ਹੰਡੂਰ (ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ), ਮੰਡੀ, ਨਾਹਨ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਵੀ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਕਈ ਸ਼ਹੀਦ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਵਸਾਉਣਾ ਉੱਵੇਂ ਤਾਂ ਰਾਜਿਆਂ, ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਕਈ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਵਸਾਏ ਸਨ ਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਕਈ ਨਗਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਕਦਮ ਬੋਸੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਨਾਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਸੀ। ਇਸ ਮਹਾਰੋਂ ਇਹ ਮਾਣ ਸੂਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਪੀ, ਹੰਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਾਲੀ (ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ) ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਇਆ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਪ ਵਸਾਏ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਨਗਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਵਸਾਏ ਗਏ ਨਗਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਸਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨਗਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਸਾਏ ਸਨ। ਇਸ ਮਹਰੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ), ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ (ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ) ਤੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਸਾਏ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੇਟੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਸਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਨਗਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨਿਆ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਗਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਖਣੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਸੈਂਟਰਲ ਇਲਾਕੇ 'ਤੇ ਦੂਰ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਦੀ ਗੋਈ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ (ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ) ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਵੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਪ੍ਰਿਮ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਵਲਵਲੇ ਉਠਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਏ-ਹੋਏ ਹਾਂ।

ਹੱਥਲੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਗਰੀ ਦੀ ਮੁਖਤਸਰ ਤਵਾਰੀਖ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨਗਰ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੋ ਕੁਝ ਲੱਭ ਸਕਿਆ ਹਾਂ, ਹਾਜ਼ਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਅਗਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਇਸ ਤਿਲ-ਫੁਲ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਣਗੇ।

ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ 'ਬਕੱਲਮ-ਖੁਦ' ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਾਂ। ਇਹ ਉਹ ਸੱਜਣ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੜਾਅਾਂ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਮੇਰੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਾਸਤੇ ਗਾਜ਼ਾ ਸੀ : ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ (ਪਟਿਆਲਾ), ਸ: ਡਾਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖੁੱਡੀਆਂ, ਸ: ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਸ: ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰਾਜਪੁਰਾ, ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੰਹੜਾ, ਸ: ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਲਕੱਤਾ, ਸ: ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਸ: ਸੁਖਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੀਆ, ਸ: ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਸ (ਤਿੰਨੇ ਸਰੀ, ਕੈਨੈਡਾ), ਡਾ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਸ: ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਰਾਮਾ, ਗਿਆਨੀ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨਾਵਲਿਸਟ, ਮਿਸ ਏ.ਟੀ. ਕੈਰ ਐਡਮਣਨ, ਕੈਨੈਡਾ), ਸ: ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਵਿਨੀਪੈਂਗ, ਕੈਨੈਡਾ), ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ), ਸ: ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ), ਸ: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਦੌੜੀ (ਬੈਲਜੀਆਮ), ਡਾ.ਕਟਰ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਰਨਾ (ਕਸਮੀਰ), ਡਾ.ਕਟਰ ਸੁਖਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

(ਉਦੋਕੇ), ਸ: ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (ਸਾਊਬਾਲ, ਇੰਗਲੈਂਡ), ਸ: ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਬੋਜੀ ਕਾਫਿਡਰ), ਸ: ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ (ਗਲਾਸਗੋ, ਇੰਗਲੈਂਡ), ਡਾ. ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ, ਮਿਲਵਰਤਣ, ਜਜਬਾਤ ਦਾ ਤਹਿ-ਦਿਲੋਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ।

ਬ੍ਰਿਮਿੰਘਮ, ਇੰਗਲੈਂਡ

06.05.2002

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ (ਡਾ.)

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 5500 ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਇਕ ਵੱਡਾ 'ਪਿੰਡ' ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਅਜੋਕਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਚਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਣ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਰਤਪੁਰ, ਕਲਿਆਣਪੁਰ, ਜੀਊਵਾਲ ਤੇ ਭਟੋਲੀ ਪਿੰਡ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। 1980 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ-ਇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਸੀ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਦੀ ਥਾਂ ਚਾਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਜੀਊਵਾਲ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੰਚਾਇਤ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਕਰੀਬ 1100, ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਦੀ 700 ਅਤੇ ਭਟੋਲੀ ਦੀ 400 ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਮਾਲ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨੰਬਰ 373, ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਦਾ 346, ਜੀਊਵਾਲ ਦਾ 345 ਅਤੇ ਭਟੋਲੀ ਦਾ 342 ਹੈ। ਇਕ ਸੌਮੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਚਰਨੌਲੀ ਪਿੰਡ (ਨੰਬਰ 408) ਦਾ ਰਕਬਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 2200 ਘੋੜੇ ਇਥੇ ਘਾਹ ਚਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਦਾ ਕੁਲ ਰਕਬਾ ਅੱਜ-ਕਲੁਹ ਤਕਰੀਬਨ 3075 ਏਕੜ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦਾ ਰਕਬਾ 1260 ਏਕੜ ਹੈ (ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 641 ਏਕੜ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੈ)। ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਹਾੜ ਨਹੀਂ। ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ 986 ਏਕੜ, ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ 160 ਏਕੜ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੈ। ਇਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲਹੁੰਡ ਦੀ ਖੱਡ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕੰਕਰੀਟ ਪੱਥਰ ਕਰ ਕੇ ਮਸ਼ੂਰ ਹੈ। ਭਟੋਲੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੁਲ ਰਕਬਾ 439 ਏਕੜ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ 44 ਏਕੜ ਹੀ ਵਾਹੀ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਹਾੜ, ਨਹਿਰ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਹਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਜੀਊਵਾਲ ਦੇ 390 ਏਕੜ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ 70 ਏਕੜ ਹੀ ਵਾਹੀ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਹਨ।

ਅਜੇਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ, ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ, ਪਿੰਡ ਜੀਊਵਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਧਾਰਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਤਕਰੀਬਨ 150-200 ਦੁਕਾਨਾਂ ਹਨ। ਢੂਸੇ ਪਾਸੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹਨ। ਉਥੇ ਬਹੁਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵਸਿਆ ਇਲਾਕਾ ਪਿੰਡ ਭਟੋਲੀ ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਕਾਨ ਜਾਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਪਟਰੋਲ ਪੈਪ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕਮਲ (ਚਰਨ ਕੰਵਲ) ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਗਦਾ ਨਾਲਾ ਪਿੰਡ ਭਟੋਲੀ ਅਤੇ ਜੀਊਵਾਲ ਦੀ ਹੱਦ ਹੈ। ਜੀਊਵਾਲ ਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਨਾਲਾ ਵਖਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਹੀ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਾ ਨਾਲਾ ਅੱਜ-ਕਲੁ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਵਿਚਲੀ ਹੱਦ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਨਹਿਰਾਂ ਵੀ ਲੰਘਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਭਾਖੜਾ ਨਹਿਰ' 1950-54 ਵਿਚ ਬਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮਗਾਂ ਬਣੀ ਸੀ। ਭਾਖੜਾ ਨਹਿਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ (ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਤਾਲਪੁਰੀ) ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਾਖੜਾ ਨਹਿਰ ਲੰਘ ਕੇ, ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ ਹੱਦ, ਉਪਰ ਪਹਾੜ ਨਾਲ ਜਾ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ (ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ) ਵੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਚ ਹੈ।

ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਵਲ ਜਾਂਦੀ ਸੜਕ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਰ ਗੜ੍ਹ, ਇਸ ਦੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵਾਲੀ ਬਾਉਲੀ, ਇਸ ਦੇ ਉਪਰ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦਾ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ, ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਬਰ ਵੀ ਏਥੇ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਵੱਡੀ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਬੇਸਮਈ ਲੋਕ (ਜੋ ਸਿੱਧੀ ਅਮੂਲਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ) ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਰਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕੰਵਲ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ) ਪਿੰਡ ਭਟੋਲੀ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਚ ਹੈ। ਇੰਝ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹੱਲ, ਕੋਟ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਚੁਬੱਚਾ ਸਾਹਿਬ ਪਿੰਡ ਜੀਊਵਾਲ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਚ ਹਨ।

ਸਮੁੱਚੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਪੁਲੀਸ ਚੌਕੀ, ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਨਵਾਂ ਬਸ ਸਟੈਂਡ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਹਨ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਰਜਾ ਅਜੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ, ਚਾਰ-ਪੰਜ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ, ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਡਿਸਪੈਸਰੀ ਤੋਂ ਜਿਵਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਥੇ ਕੁਝ ਘਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਹਨ। ਕੁਝ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਈਰਖਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਅਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹੱਲ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ

ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰ ਵੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਦਰ ਖਾਲਸਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸਤਾਬਦੀ ਦੌਰਾਨ ਬਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਉੱਦੇ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ, 1970 ਵਿਚ, ਕੁਝ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾ ਕੇ ਤਾਗੀਬੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਾਸਤੇ ਈਰਖਾ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲਾ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਨਾ ਤਾਂ ਤਾਗੀਬੀ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਇਸੇ ਖਾਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਵੀ ਮੰਦਰ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਸਨ।

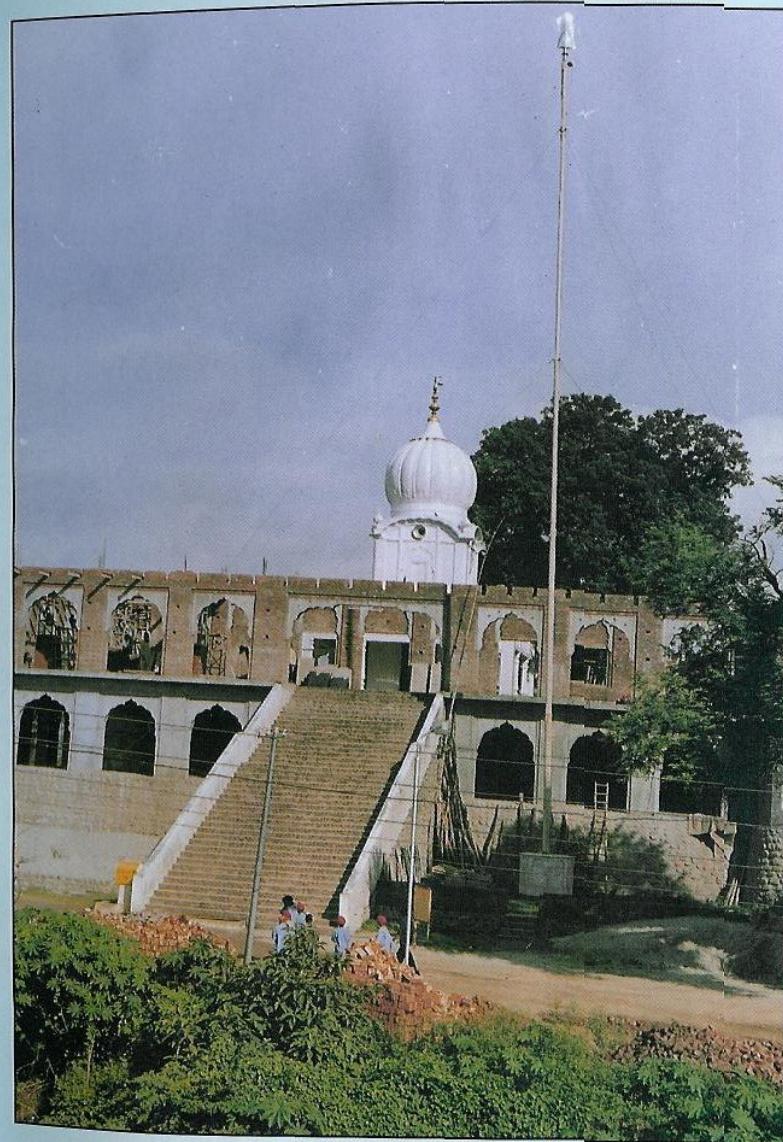
ਕੀਰਤਪੁਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ 9 ਕਿਲੋਮੀਟਰ (ਰੋਪੜ ਵੱਲ) ਹੈ। ਇਥੋਂ ਪਹਿਵਾਰ ਵਿਛੋੜਾ (ਨੰਗਲ ਸਰਸਾ) ਪਿੰਡ ਤੇ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਕਰੀਬ 15 ਕਿਲੋਮੀਟਰ, ਸ਼ਾਹੀ ਟਿੱਬੀ ਤੇ ਨਿਰਮੋਹਗੜ੍ਹ ਤਕ ਕਰੀਬਨ 6-6 ਕਿਲੋਮੀਟਰ, ਰੋਪੜ 30 ਕਿਲੋਮੀਟਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 72 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਢੂਗੀ 'ਤੇ ਹਨ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਕੀਰਤਪੁਰ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਬਿਲਾਸਪੁਰ 65 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ ਸਿੱਧੀ ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ, ਬਰਾਸਤਾ ਭਰਤਗੜ੍ਹ, 27 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਇਮਾਰਤ, ਅਜੇਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹੱਲ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਥਾਂ ਬਾਬਾ ਸ਼ੀਚੰਦ ਨੇ 23 ਅਪਰੈਲ 1624 ਦੇ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਦੀ ਮੌਜੂਦੀ ਗੱਡਣ ਤੋਂ ਮਗਾਂ ਇਕ ਬਾਉਲੀ ਦਾ ਟੱਕ ਵੀ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਉਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਸਾਂਝੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ, ਇਸ ਵਕਤ ਦੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਬਚੀ ਹੋਈ ਇਮਾਰਤ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਹੋਰ ਬਾਉਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਵੰਂ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਸਤੇ 138 ਪੌੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਵੀ ਇਸ ਥਾਂ ਤਕ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤ ਤਕ ਕਰੀਬਨ ਡੇਂਡ ਸੌ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰ-ਸੈਵਾ ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਥੇ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਕੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ।

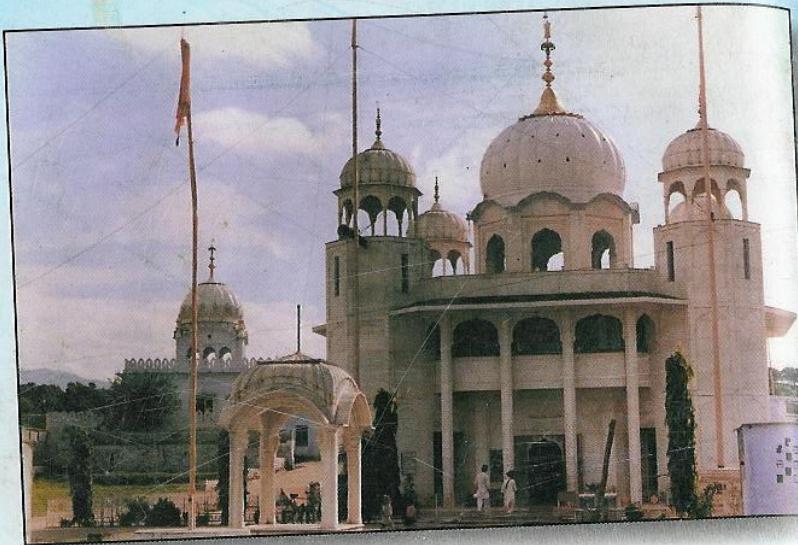
1999 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦਾ ਮੁੰਹ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਸੰਵਾਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਤਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਯੂੰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਵੀ ਨਗਰ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਵਰਨਾ ਜਿਵੇਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਵਿਗਿੜਿਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਚਾਰ ਸੌ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਇਕ ਮਾਡਰਨ ਪਿੰਡ ਬਣ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਗਰ ਵਾਸਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਚੋਣ ਬੜੀ ਛੂੰਘੀ

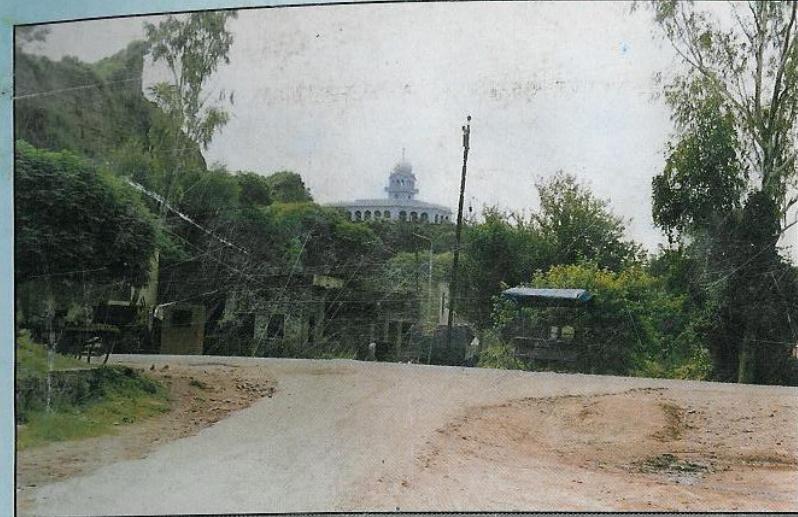
ਸੇਚ ਵਿਚਾਰ ਮਗਰੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਪਹਾੜ ਹਨ ਤੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਨਕਸ਼ਾ)। ਨਗਰ ਤੋਂ 15 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਵਗਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵੀ ਹਿਛਾਜ਼ਤ ਦਾ ਇਕ ਸੌਮਾ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਹੀ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ, ਝੀਲਾਂ, ਚੋਆਂ ਤੇ ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨਗਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮਹਿਡੂਜ਼ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਛੌਜੀ ਪੱਥ ਤੋਂ ਇਹ ਨਗਰ ਬੜਾ ਮਹਿਡੂਜ਼ ਸੀ, ਉਥੇ ਰੁਹਾਨੀ ਪੱਥੋਂ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਗਦੇ ਹੋਏ ਦਰਿਆ, ਪਹਾੜ, ਝਰਨੇ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਜੰਗਲ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ ਜਪਣ ਵਾਸਤੇ ਲਾਸਾਨੀ ਮਾਹੌਲ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਗਰ ਦੀ ਜਾਂ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੀ ਆਬਾਦੀ ਬੜੀ ਪੱਟ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਗਸਤਾ ਪੰਜ ਸੱਤ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਅੱਜ ਵੀ ਦੋ-ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਕਦਾਚਿਤ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਣੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਬਦਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ (ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇ), ਪਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਜੇ ਵੀ ਬਚਾਅ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਰਹੀ ਤਾਂ ਇਸ ਸਿੱਖ ਨਗਰ 'ਤੇ ਮਾਡਰਨ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੁਹਾੜਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ।

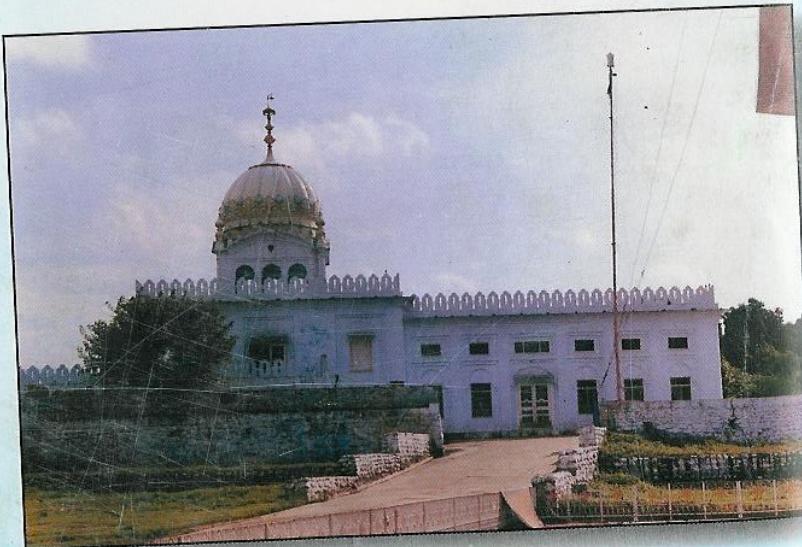
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬਣਿਆ
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕਮਲ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼੍ਰੀਸ਼ ਮਹਲ
(ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼)

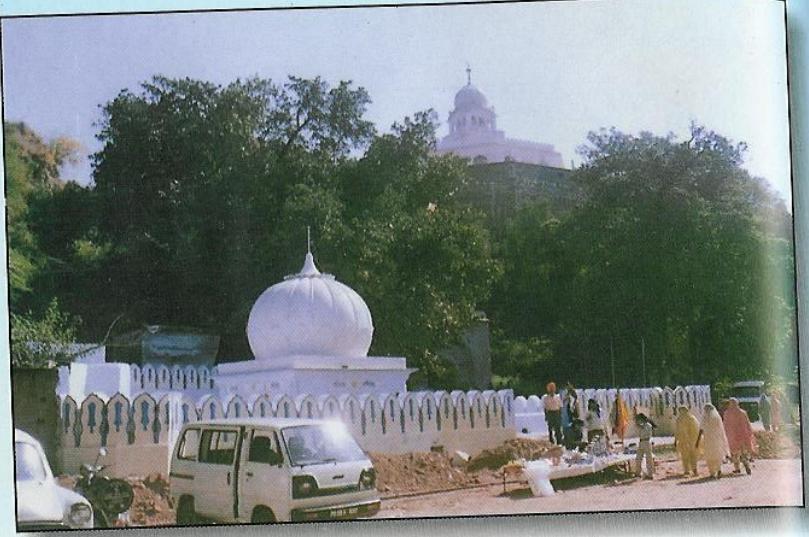
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ
(ਦੂਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ)

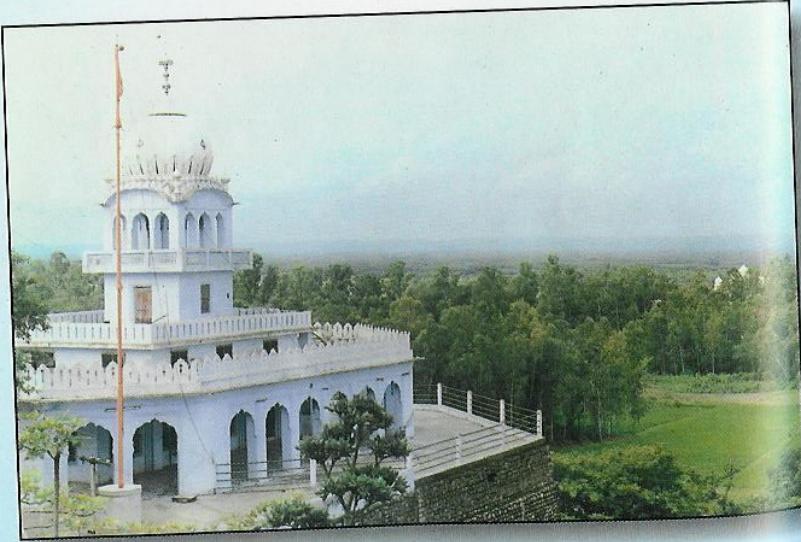
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੋਟ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ
(ਉਪਰੋਂ ਲਈ ਗਈ ਤਸਵੀਰ)

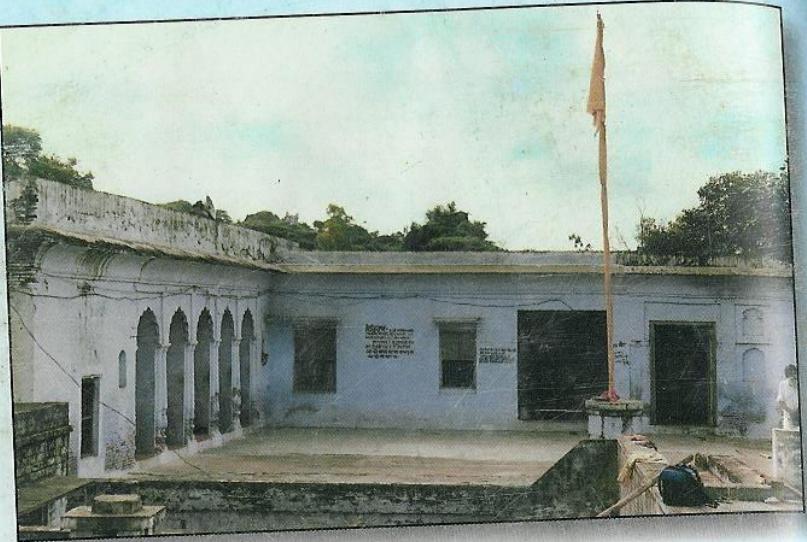
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
(ਪਿਛੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।)

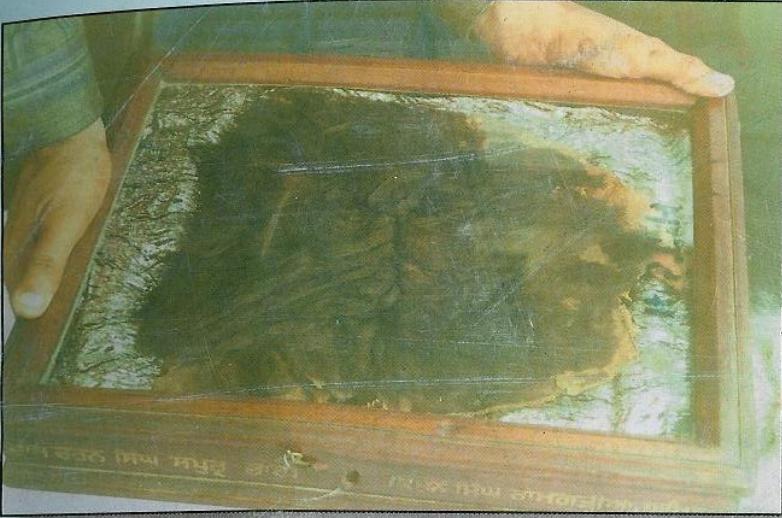
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

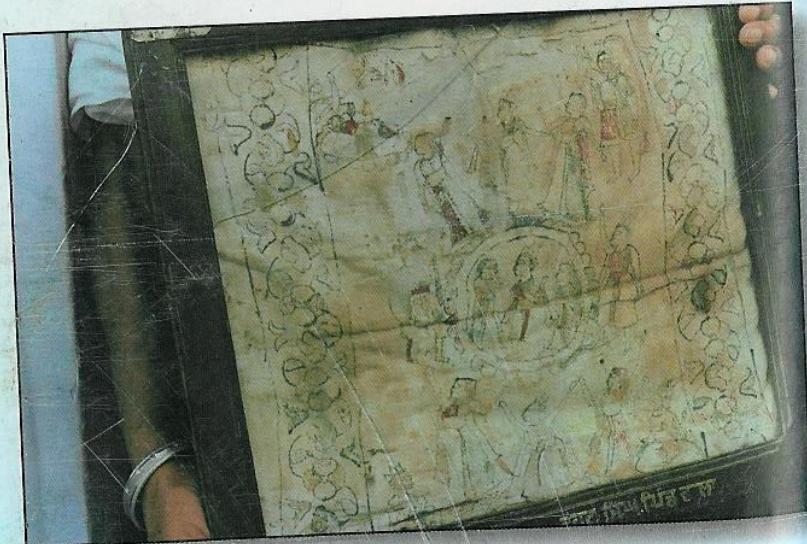
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੁਬੱਚਾ ਸਾਹਿਬ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
(ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼)

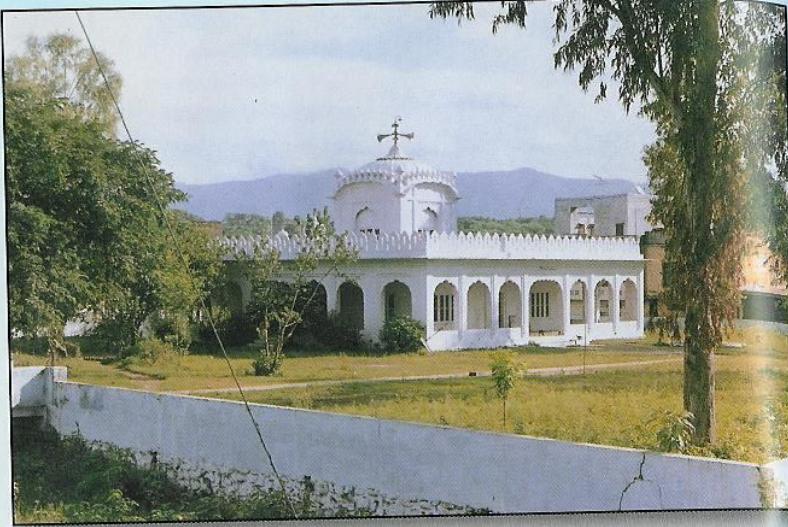
ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸੇਲੀ-ਟੋਪੀ (1550)

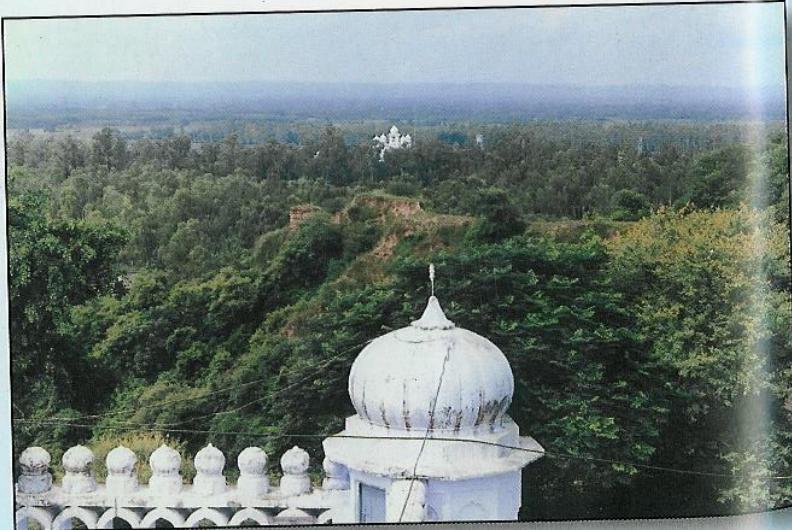
ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ ਹੱਥੀ-ਕੱਢਿਆ ਰੁਮਾਲ (1670)

ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਪੱਖੀ (1670)

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਬਾਨਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੁਰਜੀ ਤੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼
(ਜਿਥੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ ਜੋ ਅਜੋਕੀ
ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗਾਂ। ਦੂਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।)

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਭਾਵੇਂ ਅਪਰੈਲ 1624 ਵਿਚ ਬੱਸਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਮਿਟੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਲੰਘੇ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਦੌਰਾਨ, ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਾਇਦ 1520 ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ, ਆਏ ਸਨ।

ਇਕ ਰਿਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਇਥੋਂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜੋ ਫਕੀਰ ਤਬਿਅਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੀ, ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗਾ ਮਹਾਨ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਆਪਣੀਆਂ ਬੱਕੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਛਕਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਰਿਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਦੁੱਧ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਛਕਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਦੁੱਧ ਛੇਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਛਕਾਂਗੇ (ਯਾਨਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਬਣ ਕੇ ਆ ਕੇ ਛਕਾਂਗੇ)। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਚੱਲੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਥੇ ਆਉਣ ਤੋਂ 104 ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਵਾ ਜਾਂ ਫੇਢ ਸੌ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਸੇ ਟਾਂਵੇਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਏਨੀ ਉਮਰ ਕੋਈ ਨਾਮੁਕਿਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਿਵਾਇਤ ਸਿੱਖਾਂ, ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਰਿਸਤਾ ਗੂੜਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਘੜੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਆਏ ਹੋਵੇਗੇ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਮੰਡੀ, ਰਿਵਾਲਸਰ ਜਾਂ ਉਪਰ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹੀ ਰਸਤਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਵਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਉਪਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਚਿਲਾਸਪੁਰ ਵਾਲੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸੜਕ ਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਗ ਕੁ ਬਾਹਰ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ (ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਵੀ ਇਸੇ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਵੀ ਇਥੇ ਆਏ ਸਨ)। ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਬਰ ਇਸ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕਲੁਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਬਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਾਰ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ। ਕਈ ਸਿੱਖ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਜ਼ਾਰ ਦੇ ਮਾਲਿਕਾਂ ਨੇ (ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ) ਇਹ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਿੱਖ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਯਾਤਰ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਲਤ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ 'ਚੜ੍ਹਾਵਾ' ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਬਰ, ਮਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਜਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕੁਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਵਾਕਫੀ ਵਾਸਤੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹਰ ਧਰਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਜਤ ਕਰੇ, ਪਰ ਉਥੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਕੁਰਹਿਤ ਹੈ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁੱਢ

ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਵਸਾਏ ਗਏ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਹੈ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, 'ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ' (ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਤਰਨਤਾਰਨ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਤੇ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ (ਹੁਣ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ) ਨਗਰ ਵਸਾਏ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤਕ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ), ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸੈਟਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਵੀ ਵਧੇਰਾ ਸਮਾਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਜੂਨ 1606 ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ 1607 ਤਕ ਆਪ ਡਰੋਲੀ ਭਾਈ (ਨੇੜੇ ਮੋਗਾ) ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵਧੇਰਾ ਸਮਾਂ 'ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ' ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਨਵਰੀ 1613 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਰਾਜਿਆਂ, ਜਹੀਰਦਾਰਾਂ, ਵਜੀਰਾਂ, ਨਵਾਬਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੀਆਂ ਸ਼ਸ਼ਮੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਮਖਸੂਸ (ਰਾਖਵਾਂ) ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 101 ਹੋਰ ਰਾਜੇ ਵਰਗੀਆਂ ਵੀ ਕੈਦ ਸਨ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੇ ਪਹਿਣਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਾਸਿਲ ਸਨ, ਪਰ ਕੈਦ ਤਾਂ ਕੈਦ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਉਦਾਸੀ, ਬੇਦਿਲੀ, ਰੰਜ, ਨਿਮੋਝੂਣਤਾ ਤੇ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਇਕਦਮ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਤੇ ਨਵਾਬ ਇਹ ਵੀ ਕੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਕੈਦੀ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਦੇ ਵਾਸੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਭਾਵੇਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 12 ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਸੁਣਾ ਕੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਸਾਈਂ

ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਅਤੇ ਬੇਗਮ ਨੂਰਜਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਜੀਰ ਖਾਂ (ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਵਜੀਰ ਖਾਂ ਹੋਰ ਸੀ) ਨੇ ਵੀ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੀ ਰੂਹਾਨੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗ੍ਰਿਹਤਾਰੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਮਹਾਰੋਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਪੀਰ (ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ) ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਉਹ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਚੋਖਾ ਅਸਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਜਦੋਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਸਬੰਧੀ ਹੁਕਮ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਕੈਦ ਰਾਜੇ ਤੇ ਨਵਾਬ ਬੜੇ ਉਦਾਸ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਜਾਰ-ਜਾਰ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਕਿ ਜੇ ਬਾਕੀ ਕੈਦੀ ਰਾਜੇ ਵੀ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਰਿਹਾਈ ਕਬੂਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਛੋਟੀਆਂ ਕੈਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕੈਦ ਵਾਲੇ 52 ਰਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੰਨੇ ਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਗਾ ਫੜ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਚੌਂ ਬਾਹਰ ਆ ਸਕਣ, ਉਹ ਵੀ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਦਰਬਾਰੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪੁੱਜਾ। ਉਸ ਦਿਨ 26 ਅਕਤੂਬਰ 1619 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਮਹਾਰੋਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਿਲਾ ਛੱਡ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਦਰੋਗੇ ਭਾਈ ਹਰੀ ਦਾਸ ਯਾਦਵ ਨੂੰ ਆਖ ਕੇ ਇਕ 52 ਕਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਚੋਗਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਚੋਗੀ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਕਲੀ ਸਾਰੇ 52 ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਾਈ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਵਾ ਲਿਆ (ਇਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ‘ਬੰਦੀ-ਛੋੜ’ ਆਖਿਆ)। 27 ਅਕਤੂਬਰ 1619 (ਹਿੰਦੂ ਦੀਵਾਲੀ) ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚ ਕਹਿਲੂਰ (ਬਿਲਾਸਪੁਰ) ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤਾਗ ਚੰਦ, ਹੰਡੂਰ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹਿੰਮਤ ਚੰਦ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ, ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ।

ਰਿਹਾਈ ਮਹਾਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਗਰਾ, ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਂਦੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਪੁੱਜੇ।

27 ਜਨਵਰੀ 1620 ਦੇ ਦਿਨ ਜਹਾਂਗੀਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਇਆ ਤੇ ਇਥੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਨਾਲ 8 ਫਰਵਰੀ 1620 ਦੇ ਦਿਨ ਕਲਾਨੌਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਗਏ। ਇਸ ਮਹਾਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਇਕੱਠੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸਫਰ 'ਤੇ ਗਏ। 1620 ਦੇ ਅਕੀਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਪਰਤੇ ਅਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। 28 ਦਸੰਬਰ 1620 ਦੇ ਦਿਨ (ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ 14 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਤੋਂ 8 ਸਾਲ ਮਹਾਰੋਂ) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੁੜਨ ਦੀ ਬੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮਹਾਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੋਹਾਂ ਜਗ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ

11 ਅਪ੍ਰੈਲ 1624 ਦੇ ਦਿਨ ਕਹਿਲੂਰ (ਬਿਲਾਸਪੁਰ) ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਤਾਰਾ ਚੰਦ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿਲੂਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸੈਂਟਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਰੁਹੀਲਾ ਦੀ ਲੜਾਈ (27 ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ 3 ਅਕਤੂਬਰ 1621) ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਵਾਰਂ ਨੂੰ ਬੁਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਸਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਿਲੂਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸੈਂਟਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਉਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵੱਲ ਮੁੰਹ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਪਰ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਾਜਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਬੂਲ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਤੋਂ ਹਮਲਾ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਉਸ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਜਣਗੇ। ਪਰ, ਰਾਜਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅਰਜ ਕਰਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ (ਬਾਬਾ) ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿਲੂਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨਗਰ ਦਾ ਮੁੰਢ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ। ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਧੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਰਾਜਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸਰਹੰਦ ਸੁਖੇ ਨਾਲ ਲਗਾਈ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਚਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਿੱਖ ਨਗਰ ਵਾਸਤੇ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਚਾਰ ਪਿੰਡ ਸਨ: ਜੀਊਵਾਲ, ਕਲਿਆਣਪੁਰ, ਭੈਲੌ ਅਤੇ ਭੁਗ੍ਗਵਾਲ। ਰਾਜਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਉਸ ਵਲੋਂ ਧਰਮ ਅਰਥ (ਦਾਨ) ਵਜੋਂ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਫਤ ਲੈਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਖੀਰ ਰਾਜਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਲੈਣੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਤੋਂ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਆਪਣੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਗਰੀਬ-ਗੁਰਬੇ ਤੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣਾ

ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਬੇਟੇ (ਬਾਬਾ) ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖ ਨਗਰ ਦੀ ਮੌਜੂਦੀ ਗੱਡਣ ਵਾਸਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ

ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ। (ਬਾਬਾ) ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਪਿੰਡ ਜੀਊਵਾਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਹਰੀਏ ਬੜੁੰਗ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ (ਬਾਬਾ) ਗੁਰਦਿੱਤਾ, ਭਾਈ ਹਰੀਆ ਬੜੁੰਗ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਮਲੀਆ (ਅਲਮਸਤ) ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ, ਭਾਈ ਸਿੰਘਾ ਪੁਰੋਹਿਤ ਤੇ ਭਾਈ ਖੇਮਾ ਚੰਦਨੀਆ ਵੀ ਗਏ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖ ਨਗਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ।

ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਧੀ ਮੁਤਾਬਿਕ 23 ਅਪ੍ਰੈਲ 1624 ਦੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖ ਨਗਰ ਦੀ ਮੌਜੂਦੀ ਗੱਡੀ ਅਤੇ ਇਕ ਬਾਉਲੀ (ਇਹ ਬਾਉਲੀ ਅੱਜ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ) ਦਾ ਟੱਕ ਲਾਇਆ। ਨਵੇਂ ਸਿੱਖ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਮਹਾਰੋਂ ਇਥੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਬਾਉਲੀ ਦੀ ਪੁਟਾਈ ਵੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਬਣ ਗਏ। (ਬਾਬਾ) ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਬਾ ਅਲਮਸਤ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਅਗਲੇ 10 ਸਾਲ (ਬਾਬਾ) ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ ਅਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਆਲੇ-ਦੂਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਬਿਤਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਰੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਬਾਬਾ ਕਮਲੀਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਉਣਾ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਥਣ ਤੋਂ ਮਹਾਰੌਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪ
 ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਵਿਚ
 ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਡਰੋਲੀ ਭਾਈ (ਮੇਗਾ ਨੇੜੇ) ਵਿਚ
 ਆਪਣੇ ਸਾਂਘੂ ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਦਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੀ ਰਹੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪ ਨੂੰ
 ਤਿੰਨ ਵੱਡੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵੀ ਲੜਨੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ
 1634 ਦੇ ਦਿਨ 'ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ' ਵਿਚ, ਦੂਜੀ ਲੜਾਈ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਬਾਹੀਆ
 (22 ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਨ) ਵਿਚ ਮਹਿਰਾਜ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੁਆਲੇ 16-17 ਦਸੰਬਰ 1634
 ਨੂੰ ਤੇ ਤੀਜੀ ਲੜਾਈ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਵਿਚ 26-27-28 ਅਪ੍ਰੈਲ 1635
 ਨੂੰ ਹੋਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਮਲਾਵਰ ਛੋਜਾਂ ਨੂੰ
 ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਾਇਆ। ਇਸ ਵਕਤ (1627 ਤੋਂ) ਮੁਗਲ ਤਖਤ 'ਤੇ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ
 ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨੇੜਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹਰ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ 'ਪੀਰ' 'ਮੀਰੀ' ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੀਰੀ ਵਾਸਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਤੋਂ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਛੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਆਪ, ਆਪਣੇ ਸਾਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ, 28 ਅਪ੍ਰੈਲ 1635 ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖ ਨਗਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਫਗਵਾੜਾ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਮੁਗਲ ਹਮਲੇ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਛੇਵੰਂ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿੱਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਮਹਾਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ 1 ਮਈ 1635 ਦੇ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਬੋਡੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਖੂਬ ਰੌਣਕਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਚੁਹੈਗਾ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਪਿੰਡ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਦਰਜਨਾਂ ਮਕਾਨ ਉਸਰ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰੇ ਮਹਿਲ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬੇਟੇ ਵੀ ਇਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਬੀਬੀ ਵੀਰੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਅਪਰੈਲ 1634 ਵਿਚ ਹੋ

ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਆਪਣੇ ਤਾਏ ਪ੍ਰਥਿੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੇਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਪਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਪੀਰਮੱਲ (ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ) ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ),
ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਦੀ ਰੌਣਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗਈ। ਕੀਰਤਪੁਰ
ਗੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸੈਟਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਾਲ ਵਿਚ ਚਾਰ ਵਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਕੀਰਤਪੁਰ
ਵਿਚ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ
ਗੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਰਾਜੇ, ਜਗੀਰਦਾਰ,
ਵਜੀਰ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸਿਰਕਰਦਾ ਦੌੰਪਰੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ
ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਭ ਤੋਂ
ਵੱਡਾ ਦਰਬਾਰ ਬਣ ਚੱਕਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
ਤੋਂ ਚਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ
ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ-ਕਲੁ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ
ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਬੁਠ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਤੇ
ਸਫੀਰ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ
ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਤਖਤ ਦੀ
ਵਡਾਦਾਰੀ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਜਵਾੜਿਆਂ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ
ਹਿਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ 'ਰਾਖੀ' (ਹਿਫਾਜ਼ਤ) ਬਖਸ਼ਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ
ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਡਾਦਾਰੀ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਹਿਲੂਰ (ਬਿਲਾਸਪੁਰ), ਹੰਡੂਰ
(ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ) ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੰਡੀ, ਨਾਹਨ ਵਰਗੀ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਪੂਤਾਨਾ ਦੇ
ਕਈ ਰਾਜੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਕੀਰਤਪੁਰ, ਪਰਗਨਾ ਕਹਿਲੂਰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਪਾਇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸੇ
ਏਕ ਸਦ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋ ਗੈਲ ਲੈ ਰਾਜਾ ਹਿੰਮਤ ਚੰਦ ਹੰਡੂਰੀ ਕੀ ਇਮਦਾਦ
ਕਰਨੇ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਕੇ ਤਟ ਪਰ ਆਇਆ।

ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਬਾਨਮੇਂ, ਸਾਵਨ ਮਾਸ ਕੀ ਸੰਕਰਾਂਤ ਕੇ ਦਿਹੁੰ ਨੰਗਲ
ਗੁਜਰਾਂ ਕੇ ਮਲਾਨ, ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ, ਨਵਾਬ ਨਾਸਰ ਅਲੀ ਖਾਨ ਚੌਪਰੀ ਕੇ
ਭਤੀਜੇ ਮੁਹੰਮਦ ਬੇਗ ਕੇ ਸਾਬ ਘੋਰ ਜੁਧ ਹੂਆ, ਕਾਈ ਦਕੀਕਾ ਬਾਕੀ
ਨਾ ਰਹਾ। ਮੁਹੰਮਦ ਬੇਗ ਬੰਦੇ ਮਰਵਾਇ, ਘਾਇਲ ਹੋਇ ਭਾਗ ਕੇ ਰੋਪਰ
ਮੇਂ ਆਇ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਜੀਤ ਕਾ ਢੰਕਾ ਬਜਾਤੇ
ਕੀਰਤਪੁਰ ਮੇਂ ਜਾਇ ਪਹੁੰਚੇ।”

(ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਉਂਛਾ, ਪਰਗਣਾ ਜੰਦ)

ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨਾਲ ਦੋ-ਹੱਥ

1635 ਵਿਚ ਰੋਪੜ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਵਾਬ ਨਾਸਰ ਅਲੀ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਾੜੀ
ਗਜ਼ਿਆਂ ‘ਤੇ ਅਕਸਰ ਰੋਹਬ ਪਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਹੰਡੂਰ (ਹੁਣ ਨਾਲਾਗੜ) ਅਤੇ
ਕਹਿਲੂਰ (ਬਿਲਾਸਪੁਰ) ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀਆਂ
ਸਨ। ਨਾਸਰ ਅਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ‘ਤੇ ਅਕਸਰ ਹਮਲੇ
ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਪੁਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ
ਤਾਂ ਹੰਡੂਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਿੰਮਤ ਚੰਦ ਨੇ ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ
ਮਦਦ ਮੰਗੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲੀ
ਜ਼ਲਾਈ 1635 ਦੇ ਦਿਨ (ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਇਆਂ ਅਜੇ ਸਿਰਫ਼
ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ) ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਮੁਹੰਮਦ ਬੇਗ ਦੀ
ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇਕ ਫੱਡੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹੰਡੂਰੀ ਰਿਆਸਤ ‘ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ
ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਹੰਡੂਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਿੰਮਤ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮਦਦ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ
ਆਪਣਾ ਵਜੀਰ ਭੇਜਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ (ਬਾਬਾ) ਗੁਰਦਿਤਾ ਦੀ
ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ 100 ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜੱਥਾ ਹੰਡੂਰੀ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ
ਭੇਜਿਆ। ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਹੰਡੂਰੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਨੰਗਲ
ਗੁਜਰਾਂ (ਹੁਣ ਨੰਗਲ ਸਰਸਾ) ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ ਕੰਢੇ ‘ਤੇ
ਗੁਜਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਰੋਪੜ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ
ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਫੌਜੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਮਾਂਡਰ ਮੁਹੰਮਦ
ਬੇਗ ਮੁਦ ਵੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਮਹਾਰੋਂ ਰੋਪੜੀ ਫੌਜਾਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ
ਕੇ ਹਿਰਨ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਮਲਕਪੁਰ ਰੰਘੜਾਂ ਪਿੰਡ
ਤੁਕ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਉਂਛਾ ਵਿਚ ਇੱਥੇ
ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

“ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ, ਮਹਲ ਛਟੇ ਕਾ, ਪੇਤਾ
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕਾ, ਪੜ੍ਹੇਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਾ, ਬੰਸ ਬਾਬਾ
ਹਰਿਦਾਸ ਜੀ ਕਾ, ਸੂਰਜ ਬੰਸੀ ਗੋਸਲ ਗੋਤਰਾ ਸੋਢੀ ਖਤਰੀ, ਬਸੀ

ਇਸ ਸਮੱਝੇ ਮਹਾਰੋਂ ਨਵਾਬ ਰੋਪੜ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ ਕੀਤੀ ਕਿ
ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾਸਰ ਅਲੀ ਖਾਨ ਦੀ ਦਾਹਵਤ
ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਰੋਪੜ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ 18 ਜ਼ਲਾਈ 1635
ਦੇ ਦਿਨ ਰੋਪੜ ਪੁੱਜੇ। ਨਾਸਰ ਅਲੀ ਖਾਨ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਇਸਤਕਬਾਲ
ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾਹਵਤ ਵਿਚ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੂਆਲੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ
ਮੇਹਿਤਬਰ ਤੇ ਸਿਰਕਰਦਾ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ
ਜੀ 18 ਜ਼ਲਾਈ ਦੀ ਰਾਤ ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ 19 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਕੋਟ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਸ਼ਮਸ ਖਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਨਵਾਬ ਦੀ ਬੇਗਮ ਤੇ ਬੇਟੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੂੰਬਾਂ ਖਿਦਮਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਉਂਢਾ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

“ਸ਼ਸ਼ਮਸ ਖਾਨ, ਬੇਟਾ ਸ਼ਸ਼ਮਸੇਵ ਖਾਨ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਕਾ, ਪੜਪੋਤਾ ਮੁੰਮੰਦ ਇਸਹਾਕ ਖਾਨ ਕਾ, ਬੰਸ ਸੁਲੇਮਾਨ ਕੀ, ਬਾਸੀ ਕੋਟ ਪਠਾਣਾਂ, ਪਰਗਣਾ ਰੋਪੜ, ਸਾਲ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਬਾਨਮੌਂ, ਸਾਵਣ ਮਾਸ ਕੀ ਪੂਰਨਾ ਕੇ ਦਿਹੁੰ, ਗੁਰੂ ਕੋ ਰੈਲ ਲੈ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੌਂ ਆਇਆ। ਬੇਗਮ ਨੇ ਬੇਟੇ ਆਲਮ ਖਾਨ ਕੋ ਰੈਲ ਲੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋ ਸਿਜਦਾ ਕੀਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੋਟ ਪਠਾਣਾਂ ਮੌਂ ਆਨਾ ਸੁਣਿ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਕੀ ਸੰਗਤ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਨੇ ਹੁਮ ਹੁਮਾਈ ਕੇ ਆਈ। ਬੜਾ ਕੰਤੂਹਲ ਹੁਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭਸ ਕੀ ਮਨੋਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ ਕੀ।” (ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਉਂਢਾ, ਪਰਗਣਾ ਸੋਚ)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਿਨ ਕੋਟ ਪਠਾਣਾਂ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤੇ 21 ਜੁਲਾਈ 1635 ਦੇ ਦਿਨ ਉਥੋਂ ਚੱਲ ਪਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਟ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਲਖਮੀਪੁਰ ਵੀ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਇਕ ਬਿਰਘ ਬਾਹਮਣੀ ਲਛਮੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਖੱਦਰ ਬੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਵਧੇਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਕੀਰਤੀਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਾਤਾ ਲਛਮੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ। ਮਾਤਾ ਲਛਮੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਿਚੜੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਵਕਤ ਮਾਤਾ ਲਛਮੀ ਦੇ ਘਰ ਬਿਤਾਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਆ ਗਏ। ਮਾਤਾ ਲਛਮੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਖੱਦਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਰੁਪੈ ਭੇਟ ਕੀਤੇ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਚਲਾਣਾ

25 ਅਗਸਤ 1636 ਦੇ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਹੱਤੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤ ਆਏ।

ਰਾਜਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਦੀ ਮੌਤ

12 ਫਰਵਰੀ 1637 ਦੇ ਦਿਨ ਕਹਿਲੂਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਸਤਾਗੁਰੀ ਦੀ ਰਸਮ ਪਹਿਲੀ ਮਾਰਚ ਦੇ ਦਿਨ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੌਤ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਗੁਰੂ

ਦੀ ਸ਼ਾਤੀ ਵਾਸਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਰਹੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪਰਤ ਆਏ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਆਹ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਜ਼ਿੱਲੇ ਦੇ ਅਨੂਪ ਨਗਰ ਦਾ ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਸਿੱਲ੍ਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੇਤੇ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਜਾਹਿਰ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਇਹ ਰਿਸਤਾ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਿੰਡ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਨੇ ਮੰਗਣੀ ਦੀ ਰਸਮ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਗੱਲ 1637 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਤਕ ਗੀਬਨ ਇਕ ਸਾਲ ਮਹੱਤੀ, 15 ਮਾਰਚ 1638 ਦੇ ਦਿਨ, (ਬਾਬਾ) ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਪੈ ਗਈ। ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਮਹੱਤੀ ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਫੇਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰਸਮ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 14 ਜੂਨ 1640 ਦਾ ਦਿਨ ਵਿਆਹ ਵਾਸਤੇ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਇਕ ਹਫਤਾ ਪਹਿਲਾਂ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਰਾਤ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਅਨੂਪ ਨਗਰ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਟੁਰ ਪਈ। ਜੋਖ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੇਟੇ, ਭਾਈ ਅਣੀ ਰਾਇ, ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਤੇ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ। ਬਰਾਤ ਸਤਲੁਜ, ਬਿਆਸ ਤੇ ਰਾਵੀ, ਤਿੰਨ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੁੱਜੀ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਸਿੱਲ੍ਹੀ ਨੇ ਬਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹਾਨਾ ‘ਜੀ ਆਇਆ’ ਆਖਿਆ। (ਗੁਰੂ) ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਮਹੱਤੀ ਬਰਾਤ ਭੋਲੀ ਲੈ ਕੇ 16 ਜੂਨ 1640 ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਚੱਲ ਪਈ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਬੱਸੀ (ਪਤਨੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ) ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਿਆ। ਬੀਬੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਪੰਜ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਾਪਿਸ ਅਨੂਪ ਨਗਰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਅਨੂਪ ਨਗਰ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਸਿੱਲ੍ਹੀ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਲੇ ਅਨੂਪ ਨਗਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਥੋਂ ਬੀਬੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦਾ ਮੁਕਲਾਵਾ 20 ਜੂਨ 1642 ਦੇ ਦਿਨ ਟੋਰਿਆ ਗਿਆ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ ਪਨਾਹ ਵਿਚ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਉਦੋਂ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜਪੂਤਾਨਾ ਵਿਚ, ਇਲਾਕੇ ਮੱਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਕਈ ਅਣਖੀਲੇ ਰਾਜੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਫੁਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇੰਝੇ ਹੀ ਕਈ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਜ਼ਾਲਮ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਲਮ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਡੱਟ ਕੇ ਲੜ ਗੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਹੰਭ ਜਾਣ ਮਹਰੌਂ, ਅਤੇ ਕਈ ਤਾਕਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜਾਂ ਬਾਗੀ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਵਤਨ ਡੱਡਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਗੀ ਰਾਜਿਆਂ, ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰਕਰਦਾ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਪਨਾਹ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਕ ਸੋਮੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜੈਸਲਮੇਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਭਟਨੇਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸੰਗਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ਮੰਗਲ ਸ਼ਾਹ (ਪੇਤਾ ਹੇਮ) ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਵਾਜਾ ਸਰਾਇ ਅਤੇ ਅਲਾ ਯਾਰ ਖਾਂ ਵਹਜਾਗੀ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਪਨਾਹ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਨਿਖਾਂਵਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਅਜਿਹੇ ਅਣਖੀਲੇ, ਪਰ ਨਿਮਾਣੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਨਾਹਗਾਹ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜੁਝ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਲਮ, ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਤੇ ਬਦੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸੀ।

ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦਾ ਚਲਾਣਾ

ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਾਸ ਜਰਨੈਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਪੁਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਬਿਧੀਚੰਦ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਆ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ਸੀ, ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੇਵ ਨਗਰ ਦਾ ਵਾਸੀ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਏਨੀ ਦੋਸਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨਗੇ। ਸਤੰਬਰ 1640 ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਇਲਹਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹ ਮੁਕਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਦੇਵ ਨਗਰ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਬੇਟਾ ਭਾਈ ਲਾਲ ਚੰਦ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਲਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫੜਾ ਕੇ ਆਪ ਦੇਵ ਨਗਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗ ਲਈ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੇਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਇੰਝ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨਿਜ ਅੰਤ ਪਛਾਨਾ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਰਹੇ ਕਰੋ ਅਨੁਮਾਨਾ॥479॥
ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਿਚਾਰ। ਪਾਛੇ ਕਰਿ ਆਯੋ ਤਕਰਾਰ।
ਜੋ ਵਿਚਾਰਿ ਦਿਗ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਆਯੋ। ਪਦਪੰਚ ਗੁਰ ਕੇ ਲਪਟਾਯੋ॥480॥
ਕੀ ਨ ਵਿਨੈ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨੀ ਬਾਤਾ। ਅਬ ਗੁਰ ਧਾਮ ਬਿਧੀ ਸਸਿ ਜਾਤਾ।
ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਾਨਿ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਾ। ਤੋਹ ਮੋਹ ਮੈ ਭੇਦੁ ਨ ਲਹਾ॥481॥
ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ਚਿਤਾਰ ਤਵ ਚਲੋ ਤਾਹਿ ਕੇ ਪਾਸ।
ਤਿਹ ਯੁਤ ਪ੍ਰਾਨ ਤਿਆਗ ਕੈ ਗੁਰ ਗ੍ਰਿਹਿ ਜਾਹ ਹੁਲਾਸ॥482॥
ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨਿਜ ਪ੍ਰਤ੍ਵ ਬੁਲਾਯੋ। ਲਾਲ ਚੰਦ ਤਬ ਹੀ ਨਿਕਟਾਯੋ।
ਪ੍ਰਭ ਸੋਂ ਤਾ ਕੀ ਥਾਂ ਗਰਾਈ। ਤਾ ਕੋ ਐਸੇ ਕਹਿ ਸਮਝਾਈ॥483॥
ਹੋ ਸੁਤ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕੀਜੋ। ਅਹਿਨਿਸਿ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਨਿਕਟਿ ਰਹੀਜੋ।
ਐਸੇ ਕਹਿ ਪੁਨਿ ਪਗ ਲਪਟਾਨਾ। ਲੀਯੋ ਅੰਕਿ ਪ੍ਰਭ ਕਿੱਪਾ ਨਿਪਾਨਾ॥484॥...
ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਸੁਖ ਪਾਇ ਬਹੁ ਮਨ ਮੈ ਅਨੰਦ ਧਾਰਿ।
ਸਾਹਿਬ ਭਾਨੇ ਆਦਿ ਜੋ ਸਭ ਕੋ ਬੰਦਨ ਕੀਨ।
ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਪਯਾਨਾ ਕੀਯੋ ਗੁਰ ਪਗ ਰਜ ਚਿਤ ਚੀਨ॥488॥

ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਅਗਸਤ 1640 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦੇਵ ਨਗਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਮਹਰੌਂ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ਇੱਕ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦੋਸਤੀ ਨਿਭਾਅ ਗਏ।

ਭਾਈ ਬਾਬਕ ਦੀ ਮੌਤ

ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਟੁਰ ਜਾਣ ਮਹਰੌਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਢਾਡੀ ਭਾਈ ਬਾਬਕ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਾ ਕੱਢ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਮਹੀਨੇ, ਅਕਤੂਬਰ 1640 ਵਿਚ, ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ। ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੌਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੰਭ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਬਕ ਢਾਢੀ ਦੀ ਕਬਰ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਬਾਬਕ ਦੇ ਮਰਨ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥੀਵੀ ਨੇ ਬੜਾ ਸੋਕ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ

ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਢਾਢੀ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਜਿਕਰ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਇੰਝ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਭਾਵੋਂ ਅੱਸੂ ਬੀਤੀ ਤੁਥ ਆਯੇ ਕਤਿਕ ਮਾਸ।
ਬਾਬਕ ਤਜੇ ਪ੍ਰਾਨ ਜਿਸ ਸੁਨੀਐ ਸੰਤ ਬਿਲਸਾ॥੧੫੧੪॥...
ਨਿਜ ਸੁਤ ਸੌਂਪ ਤਜੇ ਨਿਜ ਪ੍ਰਾਨ। ਤੋਹਿ ਫੁਲਾਵਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ॥੧੫੧੭॥
ਬਾਬਕ ਪਿਖ ਨਿਜ ਮੌਲ ਝੁਕਾਯੇ। ਡਠਮ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਯੇ।
ਚਾਰਿ ਪੁੜ ਨਿਜ ਗੁਰ ਸੌਂਪਾਏ। ਕਰਿ ਬਿਨਤੀ ਪੁਨਿ ਧਯਾਨ ਪਗਾਏ॥੧੫੧੮॥
ਕਰਿ ਬੰਦਨ ਤਜਿ ਪ੍ਰਾਨ ਕੋ ਸਨਮੁਖ ਦੀਨ ਦਯਾਲ।
ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਸਮ ਨਹੀਂ ਐਸੇ ਪਿੱਖ ਜਗ ਆਲ॥੧੫੧੯॥...
ਅਬਦੁਲ ਨੱਥੇ ਕ੍ਰਿਤ ਸਵਾਰੀ। ਬਾਬਕ ਸੂਤ ਸੌਂ ਮਿਲਿ ਹਿਤਕਾਰੀ।
ਕਬਰ ਬਨਾਇ ਰੀਤਿ ਸਭ ਕੀਨੀ। ਤੀਰ ਸਤਦ੍ਰਵ ਬਹੁ ਸੁਖ ਲੀਨੀ॥੧੫੨੧॥
ਬਾਬਕ ਨਾਰਿ ਸੋਕ ਬਡ ਕੀਨੋ। ਦਯਾ ਸਿੰਘੁ ਬਹੁ ਧੀਰਜ ਦੀਨੋ।
ਕਰੋ ਨ ਚਿੰਤ ਪੁੜ ਤੁਮ ਚਾਰਿ। ਕਰਿ ਹੈ ਏਹੁ ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰ॥੧੫੨੨॥

ਜਾਤੀ ਮੱਲ/ਮਲਕ ਦੀ ਮੌੜ

ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਈ ਸਿੰਘਾ ਪੁਰੋਹਿਤ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਾਤੀ ਮੱਲ ਵੀ ਸਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਭਾਈ ਬਾਬਕ ਢਾਢੀ, ਭਾਈ ਭਾਨ, ਭਾਈ ਝੰਡਾ (ਭਾਈ ਸਰਵਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਭਾਈ ਭਾਨ ਦਾ ਪੇਤਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਦਾ ਦਾ ਪੜਪੋਤਾ), ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਨ।

ਭਾਈ ਜਾਤੀ ਮੱਲ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸਿੰਘਾ (ਸ਼ਹੀਦੀ 13 ਅਪੈਂਲ 1634, ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ) ਵਾਂਗ ਬੜਾ ਬਹਾਦਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਹਿਰਾਸ ਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਖੂਬ ਜੰਹਰ ਦਿਖਾਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਜਾਤੀ ਮੱਲ ਬਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਕਈ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪੁਰੋਹਿਤ ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁਰੋਹਿਤ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਖ ਕੇ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਜਾਤੀ ਮੱਲ ਕਾਢੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇੱਕ-ਇਕ ਬੇਟੇ ਦਯਾ ਰਾਮ (ਪੁਰੋਹਿਤ) ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਦਯਾ ਰਾਮ ਦੀ ਬਾਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਫੜਾਈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਚੜਾਈ ਕਰ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ 1643 ਦੀ ਹੈ। (ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਦਯਾ ਰਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤਕ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਅਨੰਦਪੁਰ 'ਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਜੀਣ-ਮਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਇਕ ਸੀ, ਉਹ ਚਮਕੀਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਇਕ ਸੀ।)

ਨਿਜ ਸੁਤ ਬੋਲ ਘਨੀ ਸਿਖ ਲੈ ਕੈ। ਸੌਂਪ ਗੁਰੂ ਕੌ ਅਨੰਦ ਕੈ ਕੈ॥੧੫੩੪॥...
ਗੁਰ ਕੇ ਪਗ ਲਾਗਤ ਤਜਿ ਦੇਹੀ। ਅਸ ਦਿਖਿ ਸਭ ਜਨ ਬਿਸਮੈ ਲੇਹੀ॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਾ ਨ ਬਿਸਮੈ ਧਾਰੋ। ਸਾਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੀ ਰੀਤਿ ਬਿਚਾਰੋ॥੧੫੪੦॥
ਤੁਨਕ ਬਿਖੈ ਤਿਆਗੇ ਨਿਜ ਪ੍ਰਾਨ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਬੋਲ ਦੇਹਿ ਨਹਿ ਰਾਨਾ।
ਐਸੇ ਕਹਿ ਸਭ ਹੀ ਸਮਝਾਏ। ਦਯਾ ਰਾਮ ਸੁਤ ਕ੍ਰਿਤਿ ਕਰਾਏ॥੧੫੪੧॥
(ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਚੈਪਟਰ 21)

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਲਹਾਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮਾ, ਭਾਈ ਪਰਮਾਨੰਦ, ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ, ਭਾਈ ਰਾਇ ਜੋਧ, ਭਾਈ ਧਰਮਾ, ਭਾਈ ਸਾਧੂ, ਭਾਈ ਲਾਲ ਚੰਦ ਛੀਨਾ, ਭਾਈ ਅਬਦੁਲਾ ਤੇ ਲੱਥਾ, ਭਾਈ ਬਾਬਕ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪੁੱਤਰ, ਭਾਈ ਦਯਾ ਰਾਮ ਪੁਰੋਹਿਤ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਇੰਝ ਹੀ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ (ਮਾਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ), ਮਾਤਾ ਮਰਵਾਹੀ, ਭਾਈ ਸੂਰਜ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਅਣੀ ਰਾਏ, (ਗੁਰੂ) ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਜਣੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਵੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ।

ਬੋਲ ਸਭਨ ਕੌ ਲਾਇ ਦੀਵਾਨ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ॥੧੬੨੨॥
ਸਾਹਿਬ ਭਾਨੇ ਕੌ ਕਹਾ ਪੁੜ ਸੌਂਪ ਹਰਿ ਰਾਇ।
ਜਾਵੇ ਤੁਮ ਰਮਦਾਸ ਕੌ ਤਨੁ ਤਜਿ ਮਮ ਢਿਗ ਆਇ॥੧੬੨੩॥
ਰਾਮੇ ਕੌ ਪੁਨਿ ਐਸੇ ਅਲਾਜੇ। ਜਾਇ ਧਾਮ ਤੁਮ ਪ੍ਰਾਨ ਤਜਾਯੇ।
ਪ੍ਰਮਾਨੰਦ ਸੁੰਦਰ ਯੁਤ ਭਾਖਾ। ਜਾਇ ਸਦਨ ਰਹੁ ਤੁਮ ਅਭਿਲਾਖਾ॥੧੬੨੪॥
ਰਾਇ ਜੋਧ ਰੁਪੇ ਕੌ ਕਹਾ। ਜੋਧੇ ਨਾਮ ਗਿਰ੍ਹ ਮੈ ਚਲ ਰਹਾ।
ਧਰਮੇ ਕੌ ਪੁਨਿ ਕਹਾ ਸੁਨਾਇ। ਜਾਇ ਧਾਮ ਤੁਮ ਮਮ ਢਿਗ ਆਇ॥੧੬੨੫॥
ਸਾਧੂ ਕੌ ਦੀਨੈ ਬਹੁ ਧੀਰਾ। ਭੋਗ ਜਗਤ ਸੁਖ ਰਾਖ ਸਰੀਰਾ।
ਲਾਲ ਚੰਦ ਕੌ ਆਇਸ ਕੀਤੀ। ਮੂਰਤਿ ਔਰ ਸੈਚੀਆਂ ਦੀਨੀ॥੧੬੨੬॥
ਤਿਨ ਕੌ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਐਸੇ ਅਲਾਜੇ। ਭਾਨਾ ਮੱਲ ਸੁਭ ਸਦਨ ਬਨਾਯੇ।
ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਤੁਮਰੇ ਹਿਤਿ ਤਹ ਜਾਵੇ। ਨਿਜ ਮਾਤਾ ਯੁਤ ਤਹਾਂ ਰਹਾਵੇ॥੧੬੨੭॥
ਅਬਦੁਲ ਨੱਥੇ ਕੌ ਕਹਾ ਤੁਮ ਭੀ ਨਿਜ ਗ੍ਰਿਹਿ ਜਾਇ।
ਕੌਤਕ ਦੇਖੋ ਜਗਤ ਕੇ ਕਢੂ ਕਾਲ ਸੁਖ ਪਾਇ॥੧੬੨੮॥
ਬਾਬਕ ਜਾਤੀ ਮੱਲ ਕੌ ਸੁਤ ਸੌਂ ਕੀਨ ਉਚਾਰ।
ਅਮੀ ਸਰੋਵਰੁ ਜਾਇ ਰਹੁ ਮਨ ਮੈ ਅਨੰਦ ਧਾਰਿ॥੧੬੨੯॥
(ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰੀ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਅਧਿਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਵਾਸਤੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਅਤੇ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਕਾਲੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ:

ਮਾਤ ਨਾਨਕੀ ਪੁਨਾ ਦਿਖਾਈ। ਜੋਰ ਹਾਥ ਪ੍ਰਭ ਸਮੁਹਿ ਬਿਠਾਈ।
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਾ ਮਾਂਗ ਰੁਚਿ ਜੋਈ। ਸ੍ਰੀਘਰ ਭਾਖ ਸੰਸ ਨਹਿ ਕੋਈ॥ 630॥
 ਕਹਾ ਮਾਤ ਤੁਮਰਾ ਬਚ ਸੁਆਮੀ। ਗਿਰਹਿ ਗੁਰਿਆਈ ਮਮ ਸੁਖਧਾਮੀ।
 ਸੈ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਤੁਮ ਕੌਤਕ ਚੀਨੋ। ਹਰਿ ਰਾਇ ਕੇ ਅਬ ਗੁਰੂ ਕੀਨੋ॥ 631॥
 ਅਬ ਕਥਾ ਮਾਂਗੋ ਤੁਮ ਸਭ ਜਾਨੋ। ਮਨ ਕੀ ਮਨ ਸੈ ਬਾਤ ਪ੍ਰਮਾਨੋ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਾ ਸੰਸ ਨਹਿ ਕੀਜੈ। ਸਮਾ ਪਾਇ ਗੁਰਯਾਈ ਲੀਜੈ॥ 632॥
 ਤੁਮਰਾ ਸੁਤ ਹੋਵੈ ਗੁਰੂ ਭਾਗੀ। ਨਿਸਚੈ ਜਾਨੁ ਰਿੰਤ ਮਤੁ ਧਾਰੀ।
 ਤੁਮਰਾ ਸੁਤ ਨੰਦਨੁ ਹੁਏ ਬਲਵੰਤਾ। ਧਾਰਿ ਗੁਰਿਆਈ ਸੁਖ ਦੈ ਸੰਤਾ॥ 633॥
 (ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ)
 ਸੋਰਠਾ॥ ਅਬ ਮਾਨੋ ਮਮ ਬਾਤ, ਜਾਇ ਬਕਾਲੇ ਤੁਮ ਰੋ।
 ਤਿਹ ਠਾਂ ਬਸ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਸੁਤ ਗੁਰਿਆਈ ਹੋਇ ਤਹ॥ 635॥
 ਦੋਹਰਾ॥ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਅਨੰਦ ਕੈ ਸੱਤਿ ਬਾਤ ਮਨ ਮਾਨਿ।
 ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਕਰ ਜੋਰਿ ਕੈ ਪੁੰਨਿ ਅਸ ਬੈਨ ਬਖਾਨ॥ 636॥
 ਚੰਪਈ॥ ਹੋ ਪ੍ਰਭ ਕਥਾ ਆਇਸ ਅਬ ਮੈ ਕੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਾ ਭਾਇ ਇਹ ਤੋ ਕੈ।
 ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜਾਨਿ ਕਰ ਸੇਵਾ। ਤੋ ਕੈ ਹੋਵੈ ਖੇਮ ਅਭੇਵਾ॥ 637॥
 ਗਿਰਹ ਮੈ ਦਰਬ ਵਾਰ ਨਹਿ ਆਵੈ। ਤੁਮ ਕੁਲ ਜਗ ਮੈਂ ਅਧਿਕ ਫਲਾਵੈ।
 ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਭਾਰ ਸੁਖ ਪਾਏ। ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਬੈਨ ਸਭਿ ਹੀਯ ਭਾਏ॥ 638॥
 ਅਣੀ ਰਾਇ ਰਹਿ ਮਸਤ ਨ ਬੋਲੈ। ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਨਾਮੁ ਅਮੀ ਝਕ ਝੋਲੈ।
 ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮੌਨ ਰਹਾਯੋ। ਜਾਨਤ ਬਾਤ ਨ ਬੈਨ ਅਲਾਯੋ॥ 639॥

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ:

ਅਬ ਹਉਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪੈ ਜਾਊਂ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਪੁ ਕਾ ਦਰਸਨ ਪਾਊਂ।
 ਮਮ ਆਇਸ ਤੁਮ ਰੁਦਨ ਨ ਕੀਜੈ। ਕੀਰਤਨ ਨਾਮ ਵਿਖੈ ਮਨ ਦੀਜੈ॥ 648॥
 ਗੁਰਸਿੱਖਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਯੋ। ਏਕ ਟੇਕ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਧਰੀਯੋ।
 ਜੋ ਦਰਸਨ ਕਰਿ ਮੋਰਾ ਚਾਰੈ। ਹਰਿ ਰਾਇ ਗੁਰ ਦਰਸ ਉਮਾਰੈ॥ 649॥
 ਹਰਿ ਰਾਇ ਮਮ ਭੇਦ ਨ ਕੋਈ। ਜੋ ਇੱਛਾ ਕਰ ਪਾਵੈ ਸੋਈ॥...

(ਗੁਰਥਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੰਂ, ਚੈਪਟਰ 21)

ਇੱਥ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਾਸੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਦਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦਾ ਸਸਕਾਰ, ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ:

ਇਹ ਥਿਧਿ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ। ਅਚਲ ਅਮਰ ਨਿਜ ਰੂਪ ਸਮਾਏ।
 ਸੰਮਤ ਸੇਰਹ ਸੈ ਪਾਚਾਨਵ। ਚੇਤ ਸੁਦੀ ਥਿਤਿ ਪੰਚਮ ਗਾਵਨ॥ 664॥
 ਸਵਾ ਜਾਮ ਦਿਨ ਕੇ ਚੜ੍ਹੇ ਸੀ ਗੁਰ ਰੂਪ ਸਮਾਇ।
 ਸਾਹਿਬ ਭਾਨੇ ਆਦਿ ਲੋ ਸਭਿ ਜਨ ਬਿਸਮੈ ਪਾਇ॥ 665॥
 ਸਭ ਕੋ ਭਾਨੇ ਧੀਰ ਧਾਰ੍ਯੇ। ਸੂਰਜਮਲ ਕੌ ਐਸ ਅਲਾਧੇ।
 ਤੁਜੇ ਦੇਰਿ ਪਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਸਵਾਰੋ। ਚਿਦ ਘਨ ਜਾਨਿ ਸੌਕੁ ਮਤ ਧਾਰੇ॥ 666॥
 ਰਵਿ ਮਲ ਕੀਨੇ ਤਬੈ ਸਨਾਨ। ਕਰਿ ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਕਾ ਮਨਿ ਧਿਆਨ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੇਹ ਸਨਾਨ ਕਰਾਯੋ। ਸੁੰਦਰੁ ਅਧਿਕ ਬਿਵਾਨ ਬਨਾਯੋ॥ 667॥
 ਜਗੀ ਬਾਦਲਾ ਅਨਗਨ ਲਾਇ। ਕਰਿ ਅਰਦਾਸਿ ਤਨੁ ਲੀਯੇ ਉਠਾਇ॥
 ਰੂਪ ਚੰਦ, ਭਾਨਾ ਇਕ ਓਰ। ਜੋਧ ਮਾਲਰਵਿ ਆਨ ਬਹੋਰ॥ 668॥...
 ਨਭ ਭੂਮਿ ਬਜੇ ਬਾਜ ਬਹੁ ਸੋਭਾ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ।
 ਤੀਰ ਸਤਦ੍ਰਵ ਜਾਇ ਕੈ ਚੰਦਨ ਚਿਖਾ ਬਨਾਇ॥ 670॥
 ਮਾਤ ਮਰਵਾਈ ਦਾਹ ਤਨ ਕਾਂਸ਼ੀ ਕੀਨੀ ਉਚਾਰ।
 ਪਤਾਲ ਪੁਰੀ ਤਿਹ ਨਾਮ ਕੈ ਸੁੰਦਰ ਭੂਮਿ ਨਿਹਾਰ॥ 671॥
 ਰਾਖ ਚਿਖ ਪਰਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੇਹੀ। ਲਾਂਬੂ ਦੀਯੇ ਸੂਰਜ ਮਲ ਤੇਹੀ।...

(ਗੁਰਥਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੰਂ, ਚੈਪਟਰ 21)

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ

3 ਮਾਰਚ 1644 ਦੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਵੇਲੇ ਜੈਸਲਮੇਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਯਾਦਵ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਪਨਾਹ ਲਈ ਬੈਠੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਏਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਵੇਲੇ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਸੜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਜੈਸਲਮੇਰ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰਾਜੇ ਪਿਛ-ਪੁੱਤਰ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਸੰਗਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰੋਂ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਕਟਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਤਵੇਂ ਨਾਨਕ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਸੌਮੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ 27 ਫਰਵਰੀ 1641 ਨੂੰ ਹੀ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਕਈ ਸੋਨਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ 2200 ਵਧੀਆ ਘੋੜੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਕਈ ਅਸਤਵਲ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਚਰਨੌਲੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੌਜੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਈ ਸਰੂਪ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਗਰਾਂ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਜੀਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਸੰਦ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਸਵੰਧ ਨੂੰ ਨੇਮ ਨਾਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਕੀਂਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਦਵਾਖਾਨੇ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦਵਾਖਾਨਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਜੜੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਦਵਾਈਆਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਸਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪੀਰਾਂ-ਫ਼ਕੀਰਾਂ, ਖੋਜੀਆਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਛੁੰਪੇ ਸਬੰਧ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਉਲਮਾ ਅਕਸਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਬਦਸੀਅਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੌਹ ਵੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਲੰਬੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਇਲਾਜ ਵਿਚ ਮਦਦ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੱਜਣ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮੁਰੀਦ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਆਹ 1640 ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁਕਲਾਵਾ 1642 ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰਾਮ ਰਾਏ 24 ਫਰਵਰੀ 1646 ਦੇ ਦਿਨ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਬੱਚਾ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ 9 ਅਪ੍ਰੈਲ 1649 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ। (ਗੁਰੂ) ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ 20 ਜੁਲਾਈ 1652 ਦੇ ਦਿਨ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੱਤ ਵਿਆਹ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਕੋਗ ਝੂਠ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗਲਤ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤ ਸੱਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਆਹ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੁੜਵਾਂ ਭੈਣਾਂ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ, ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਸਿਰਫ 9 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਤੇ 11 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜੋ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਗਬਾਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਯਾਨਿ 9 ਸਾਲ ਦੀ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜੇ ਇਹ ਸੱਤੇ ਭੈਣਾਂ ਚੁੜਵਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ 9-9 ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ (ਜੇ ਇਕ-ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਸੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ) ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ (ਸੱਤਵੀਂ) ਦੀ ਉਮਰ 2 ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੇਦ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲਿਆਏ ਹੋਣਗੇ? ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੇਹੂਦਾ ਗੱਪਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਰਲ-ਗੱਡ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸੀ (ਮਾਤਾ) ਸੁਲੱਖਣੀ ਨਾਲ।

ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ 'ਕੋਟ ਕਲਿਆਣੀ' ਦਾ ਬੱਚਾ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ 'ਕੋਟ ਕਲਿਆਣੀ' ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਹਿਬ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ 'ਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਦਾਸੀ' ਵਜੋਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਪ ਵੀ ਬੇਹੂਦਾ ਗੱਲ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਬਦਸੀਅਤ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ

ਹੀ 'ਕੋਟ ਕਲਿਆਣੀ' ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਅਨੁਪ ਨਗਰ ਛੱਡ ਕੇ 'ਕੋਟ ਕਲਿਆਣਪੁਰ' (ਨੇੜੇ ਕੀਰਤਪੁਰ) ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਕੋਟ ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ ਹੀ 'ਕੋਟ ਕਲਿਆਣੀ' ਆਖ ਕੇ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ 'ਤਿਰਬੈਣੀ' ਆਖ ਕੇ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਬੱਸੀ (ਮਾਤਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ) ਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਤਿੰਨੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬੜੇ ਸੌਂਕੀਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ) ਗੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਤਾਂ (ਗੁਰੂ) ਗੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਨੇ (ਗੁਰੂ) ਗੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਪੋਥੀ (ਗੁਰਕਾ) ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਪਾਠ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਪੋਥੀ ਉਦੋਂ ਤੋਂ 2000 ਸੰਨ ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਤਕ ਇਥੇ ਕਾਇਮ ਰਹੀ, ਪਰ ਉਸ ਮਹਰੋਂ ਇਹ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈ ਸੀ (ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਤਫਸੀਲ ਵੱਖਰੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ)।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੰਭਾਲਣ ਮਹਰੋਂ ਅਗਲੇ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਬੜਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਸੰਦ ਲਾਏ ਜਾਣ ਮਹਰੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਕਮਾਲ ਦਾ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਇਹ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਰਾਮ (ਮਹਰੋਂ ਮਨੀ ਸਿੰਘ) ਵੀ ਸਨ।

ਦਿੱਲੀ ਤੱਖਤ ਦਾ ਝਗੜਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ

ਮਾਰਚ 1657 ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਨੇ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ 'ਤੇ ਅੰਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਰੰਗਜ਼ੇਬ 20 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਆਗਰੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਅੰਰੰਗਜ਼ੇਬ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ (ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ) ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਲੜਾਈ 29 ਮਈ 1657 ਦੇ ਦਿਨ ਸਾਮੂਹਕ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਅੰਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜੇਤੂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਹਾਰ ਮਹਰੋਂ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਭੜਕ ਗਿਆ। ਜੂਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਕੇਲ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਪਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁਗੀਦ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮਦਦ ਮੰਗੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਨਾਹ ਆਏ ਬੰਦੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਅੰਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਏਨੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਕਾਫ਼ੀ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ (ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਮਹਰੋਂ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)।

ਜਦੋਂ ਅੰਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੱਖਤ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਦੀ ਮਦਦ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਐਲਾਨ ਹੇਠ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਤਲਬ ਕਰਨ ਦਾ ਫੇਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਲਾਹੌਰ, ਜਲਾਲਪੁਰ ਜੱਟਾਂ, ਦਬੂਰਜੀ ਉੱਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ (ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਨੇੜੇ), ਗਲੋਟੀਆਂ ਵਾਗੈਰਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਗਏ ਤੇ ਇਥੋਂ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਅਖਨੂਰ, ਜੰਮ੍ਹ, ਰਾਮਗੜ, ਸਾਂਬਾ ਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵੀ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਾਰਚ 1661 ਵਿੱਚ ਵਾਪਿਸ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੁੱਜੇ। 28 ਮਾਰਚ 1661 ਦੇ ਦਿਨ ਹੀ ਵਿਸਾਖ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤਾਗੀਬੁੰਦੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪਰਸ ਰਾਮ (ਦੀਵਾਨ

ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਹੁ ਮਿਰਜ਼ਾ) ਐਂਗੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਸੰਮਨ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੁੱਜਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਬੋਟੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਭੇਜ ਦੇਣਗੇ।

29 ਮਾਰਚ 1661 ਦੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਰੱਬ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਸ ਰਾਮ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਦਰੀਆ (ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਦਾ ਸ਼ਹੀਰ ਭਾਈ ਬੱਲ੍ਹੁ ਦਾ ਭਰਾ), ਗੁਰਦਾਸ (ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ) ਵੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੇ ਨਾਲ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ) ਗੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਬੀੜ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। (ਇਹ ਬੀੜ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤਕ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ)।

ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜਣ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੇ ਐਂਗੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਮਥਰ ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਨੂੰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨਾਲ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਤੁਕ ਦੀ ਤਨਕੀਹ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। “ਮਿਟੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ.....” ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ਮਾਅਨੇ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਗਫ ਏਨਾ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ “ਇਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੋਂ ਮੁਗਾਦ ਉਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਰੱਬ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੈ, ਐਸ਼-ਪ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਜ਼ਰੂਰ ਇਕ ਦਿਨ ਘੁਮਿਆਰ ਦੇ ਆਵੇ ਵਿਚ ਸੜ੍ਹੇਗੀ। ਪਰ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰੱਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੜ ਸਕਦੀ।” ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰਦਾਸ ਬਹਿਲੋ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਲਿਆਣਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਇਕ ਖਤ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਭਾਈ ਦਰੀਆ ਦੇ ਹੱਥ ਕੀਰਤਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਾ ਆਵੇ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਬਾਰੇ ਐਂਗੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਰਾਮ ਰਾਇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੋਟ ਪਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੇ ਪੰਥ 'ਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਾਇਆ। ਇਕ ਤਵਾਰੀਖੀ ਸੋਮੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਗਰੋਂ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗ ਲਈ। ਇਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਜ਼ਰਾ-ਮਾਸਾ ਵੀ ਕੁਤਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। (ਮਗਰੋਂ ਰਾਮ ਰਾਇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ

ਵੀ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖੀਰ ਫੇਰ ਐਂਗੰਗਜ਼ੇਬ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਐਂਗੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਠੋਕੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਖੁਰਵੱਧੀ (ਹੁਣ ਡੇਹਰਾਦੂਨ) ਵਿਚ ਜਗੀਰ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਤਾਰਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੂਨ ਘਾਟੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖੁਰਵੱਧੀ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਇਸੇ ਡੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਨਾਂ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਪੈ ਗਿਆ।)

ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ

ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਅਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਝ ਪਾਲਈ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦਾ ਮੁੰਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਗੇ। ਅਜੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਬੁਲਾਵਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 5 ਅਕਤੂਬਰ 1661 ਦੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਬੇਟੇ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਠਵੇਂ ਨਾਨਕ ਬਾਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 6 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਮਰ 9 ਸਾਲ 2 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ 15 ਦਿਨ ਸੀ (ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ 1656 ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਗੁਰਗੱਦੀ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 5 ਸਾਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਭੁਲੇਖੇ ਛੇਵੇਂ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ)।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮ ਵਜੋਂ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ 22 ਅਕਤੂਬਰ 1661 ਦੇ ਦਿਨ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁੱਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਭਾਈ ਨਾਨੂੰ ਰਾਮ ਦਿਲਵਾਲੀ, ਭਾਈ ਆਗਿਆ ਰਾਮ (ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਰੰਘਰੇਟਾ) ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਹਿਮਾਂਚਲ, ਰਾਜਪੂਤਾਨਾ, ਮੱਧ ਭਾਰਤ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਮਿਲੀ, ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਇੰਝ ਕਈ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਠਵੇਂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਵੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ (ਪੁੱਤਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭੁਗ ਪੀਰ ਮੱਲ ਵੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੰਝ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਅ ਉਥੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ: ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ

ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਬਸੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਸੂਲਖਣੀ, ਰਾਮ ਰਾਇ, ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਮਹਾਂਦੇਵੀ, ਪਤਨੀ (ਮਾਤਾ) ਹੀਂ, ਦੋ ਬੇਟੇ ਦੀਪ ਚੰਦ ਤੇ ਨੰਦ ਚੰਦ ਤੇ ਬੇਟੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਸਨ। ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਬੇਟਾ ਪੀਰ ਮੱਲ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਣੇ ਉਥੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਹਿਲੋਂ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਥੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਹ 8 ਜੂਨ 1656 ਦੇ ਦਿਨ ਹਰਿਦੁਆਰ, ਪ੍ਰਯਾਗ (ਅਲਾਹਾਬਾਦ), ਪਟਨਾ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤਕ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ, ਮਾਤਾ ਬਸੀ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ, ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ, ਬਾਵਾ ਅਲਮਸਤ, ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ, ਜੀਜਾ ਸਾਧੂ ਰਾਮ ਖੋਸਲਾ, ਦੁਰਗਾ ਦਾਸ ਚੌਹਾਨ, ਭਾਈ ਦਰੀਆ, ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਦਾਸ (ਭਰਾ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ), ਭਾਈ ਚਉਪਤਿ ਰਾਏ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਉਂਛਾ ਵਿਚ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਇਉਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

“(ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ, ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਮਹਲ ਛਟੇ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਕਾ, ਸੌਢੀ ਖੱਤਰੀ, ਬਾਬੀ ਕੀਰਤਪੁਰ, ਪਰਗਣਾ ਕਹਿਲੂਰ, ਸੰਮਤ ਸਤਰਾ ਸੈ ਤੇਰਾਂ, ਅਸਾਢ ਪਰਵਿਸ਼ਟੇ ਗਿਆਰਾਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਜਾਨੇ ਕੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀ। ਗੈਲੋਂ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਆਈ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕੀ, ਮਾਤਾ ਨੇਤੀ ਜੀ ਆਈ ਇਸਤਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਕੀ ਕੀ, ਮਾਤਾ ਹੀਂ ਜੀ ਆਈ ਇਸਤਰੀ (ਗੁਰੂ) ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਕੀ, ਬਾਵਾ ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਤੇ ਬਾਵਾ ਅਲਮਸਤ ਆਏ, ਚੇਲੇ (ਗੁਰੂ) ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਕੇ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਆਈ ਇਸਤਰੀ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕੀ। ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਬਾਬਾ ਲਾਲ ਚੰਦ ਸੁਭਿੰਦੀ ਕਾ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਛਿਬਰ ਬਾਹਮਨ ਕਾ, ਸਾਧੂ ਰਾਮ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਧਰਮ ਚੰਦ ਖੋਸਲੇ ਕਾ, ਦੁਰਗਾ ਦਾਸ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਪਦਮ ਰਾਇ ਹਜਾਵਤ ਚੌਹਾਨ ਕਾ, ਦਰੀਆ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਮੁਲ ਚੰਦ ਜਲ੍ਹਾਨੇ ਪੁਆਰ ਕਾ, ਦਿਆਲ ਦਾਸ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਮਾਈ ਦਾਸ ਪੁਆਰ ਬਲਉਂਤ ਕਾ, ਚਉਪਤਿ ਰਾਇ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਪੈਰਾ ਰਾਮ ਛਿਬਰ ਕਾ। ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਫ਼ਕੀਰ ਆਏ।”

(ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਉਂਛਾ, ਪਰਗਣਾ ਜੀਦ)

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਗ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਰਾਂਦੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਜੇ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੋਂ

ਵੱਧ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ 6 ਅਕਤੂਬਰ 1661 ਦੇ ਦਿਨ ਜੋਤੀ ਸਮਾਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ 2 ਮਹੀਨੇ 12 ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ (ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ (ਸਿੰਘ) ਦਾ ਜਨਮ ਪਟਨਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਗਰੋਂ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ 1666 ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸੌਮਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਨਮ ਸਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ ਮਿਲਦੇ ਹਨ :

“(ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਥੋਟਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਹਲ ਨਾਮਾਂ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕਾ, ਸੋਦੀ ਖਤਰੀ ਬਾਸੀ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤਉ ਨਦੀ ਜਮਨਾ, ਸੰਮਤ ਸਤਰਾਂ ਸੈ ਅਠਾਰਾਂ, ਪੋਖ ਮਾਸੇ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਬੁਧਵਾਰ ਦੇ ਦਿਹੁੰ, ਢਲੀ ਰੈਨ ਜਨਮ ਹੂਆ ਦਿਹੁੰ ਚਢੇ। ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੇ ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਕੋ ਦਾਨ ਦੀਆ। ਰੈਣ ਪਈ ਦੀਪਮਾਲਾ ਹੁਣੀ। ਬੜਾ ਕੰਡੂਹਲ ਹੂਆ। ਕਾਈ ਵਾਰਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣਾ, ਨਾਮ ਸਉਰੈਗਾ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਬਾਇਂ ਸਹਾਈ ਹੋਗਾ।”

(ਭੱਟ ਵਹੀ ਪੁੰਨੀ ਦੱਖਣੀ)

(ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤੀ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਖਬਰ 1664 ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਖਬਰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਪਟਨਾ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ, ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਤੇ ਬੇਟੇ (ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ (ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਟੁਰ ਪਏ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤੀ ਸਮਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਬਾਕਾਇਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਡਰਜ ਨਿਭਾਏ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਰਾਮ (ਸਿੰਘ) ਚਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਧੀਰ ਮੱਲ ਦਾ ਬਕਾਲਾ ਜਾਣਾ

1661 ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਘਰ (ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ) ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਪਟਨਾ ਵਿਚ ਸਨ। ਧੀਰ ਮੱਲ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਰਦਾਸਿ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਵੀ ਉਦੋਂ ਉਥੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਾਰਚ 1662 ਵਿਚ ਧੀਰ ਮੱਲ ਦਾ ਸਹੂਰ ਬੀਰ ਭਾਨ (ਜੋ ਬਕਾਲਾ ਦਾ ਵਾਸੀ ਸੀ) ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਇਆ। ਧੀਰ ਭਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੁਆਈ ਧੀਰ ਮੱਲ ਤੇ ਧੀ ਗੋਮਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਬਕਾਲੇ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਜਾਹਿਰ

ਕੀਤੀ। ਦਰਅਸਲ, ਧੀਰ ਮੱਲ ਜਾਂ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੌਂਪੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਉਥੇ ਸਿਰਫ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮਹਿਸੂਮ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਥਕ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਤੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਧੀਰ ਮੱਲ ਨੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਉਸ ਦੇ ਭਗਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਸਤਵੇਂ ਨਾਨਕ ਬਣੇ ਸਨ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਿਰਫ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਾਇਆ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਕਝ ਥਾਂ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੋਂ ਮਹਿਸੂਮ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਮਾਤਾ ਬਸੀ ਵਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਸੰਬਲਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਧੀਰ ਮੱਲ ਦੇ ਸਹੂਰੇ ਨੇ ਇਹੀ ਬੇਹਤਰ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਤੇ ਧੀ ਨੂੰ ਬਕਾਲੇ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਮਾਰਚ 1662 ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਪਿਆ ਅਤੇ 23 ਮਾਰਚ 1662 ਦੇ ਦਿਨ ਬਕਾਲੇ ਪੁੱਛ ਗਿਆ। ਧੀਰ ਮੱਲ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਰਾਮ ਚੰਦ ਤੇ ਭਾਰ ਮੱਲ ਦਾ ਬਾਪ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬਕਾਲੇ ਪੁੱਜਣ ਮਗਰੋਂ ਉਥੇ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਚਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਧੀਰ ਮੱਲ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ 1656 ਦੇ ਹੀ ਪੂਰਬ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਪ੍ਰਾਲੀ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ

29 ਮਾਰਚ 1662 ਦੇ ਦਿਨ ਵਿਸਾਖ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤਾਰੀਖ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੂਰ-ਦੂਰਾਡਿਓਂ ਅਠਵੇਂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੁੱਜੀਆਂ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਰਾਮ (ਸਿੰਘ), ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਨਾਂ 'ਜੀ ਆਇਆਂ' ਆਖਿਆ। ਮਾਤਾ ਬਸੀ, ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਪਸ਼ੂਰ ਦਾ ਭਾਈ ਪੈੜਾ ਮੱਲ ਵੀ ਸੀ। ਪੈੜਾ ਮੱਲ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਭਾਈ ਖੇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਖੇਮ ਕਰਨ ਬੜਾ ਖੁਬਸੂਰਤ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਬਸੀ (ਪਤਨੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦਾਦੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ) ਨੇ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਵਾਸਤੇ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲਿਆ।

ਭਾਈ ਖੇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਇਕਦਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਨੇ ਭਾਈ ਖੇਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਮਹਰੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਕਬੂਲ ਕਰੇਗਾ। ਕੁਝਮਾਈ ਤੋਂ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਮਹਰੋਂ, 4 ਨਵੰਬਰ 1662 ਦੇ ਦਿਨ, ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਭਾਈ ਖੇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਖੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਾਰਾਤ ਵਿਚ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੋਹਤਬਰ ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਬਸੀ ਨੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੰਜ ਨਾਯਾਬ ਤੇਹਡੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਪੰਜ ਸਨ: ਸੇਲੀ ਤੇ ਟੋਪੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਦੀ (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ), ਇਕ ਕਟਾਰ (ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੀ), ਇਕ ਪੋਥੀ (ਇਸ ਪੋਥੀ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵਾ ਵੱਖੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ), ਇਕ ਰੇਹਲ (ਜਿਸ 'ਤੇ ਪੋਥੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ)।

ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਡੋਲੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਸਤਲੁਜ, ਬਿਆਸ ਅਤੇ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ, ਪਸੂਰ ਨਗਰੀ ਜਾ ਪੁੱਜੀ। ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਸਹੂਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹੀ, ਜਿਥੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਏ ਤੇ ਹੋਰ ਰੀਤਾਂ-ਰਿਵਾਜ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ। ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਤੇ ਭਾਈ ਖੇਮ ਕਰਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਇਥੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਹਰੋਂ ਉਹ ਕੋਟ ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਪਿੰਡ (ਜੋ ਹੁਣ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ) ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ (ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਅੱਜ-ਕਲੁ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ

ਧੀਰ ਮੱਲ ਮਾਰਚ 1662 ਵਿਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਬਕਾਲਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਮ ਰਾਏ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤਕ ਕੀਰਤਪੁਰ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਹਰੋਂ ਉਹ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਖੁਰਵੱਧੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਐੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਅਕਸਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਮ ਰਾਏ ਨੇ ਐੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਆਖ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਦਦ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਐੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਰਾਮ ਰਾਏ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਹੁ ਮਿਰਜ਼ਾ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ।

ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਹੁ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਪਰਸ ਰਾਮ 6 ਮਾਰਚ 1664 ਦੇ ਦਿਨ ਰੱਬ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੁੱਜਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਰੱਬ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੁੱਜਾ।

ਉਕੇ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਬਸੀ, ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਦਰੀਆ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵੀ ਗਏ। ਆਪ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਰੋਪੜ, ਬਨੂੜ, ਰਾਜਪੁਰਾ, ਅੰਬਲਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜੇਖੜਾ ਪੁੱਜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਟਕਸਾਲੀ ਸੜਕ ਇਧਰੋਂ ਹੀ ਲੰਘਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਪੰਜੇਖੜਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਡਤ ਲਾਲ ਚੰਦ ਦਾ ਮਾਣ ਤੋਝਿਆ। ਇਸ ਮਹਰੋਂ ਆਪ ਕੁਰਖੇਤਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਪੰਜੇਖੜਾ ਦਾ ਪੰਡਤ ਲਾਲ ਚੰਦ ਅਤੇ ਭਾਈ ਛੱਜੂ ਗਮ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲ ਪਏ। ਕੁਰਖੇਤਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪ ਕਰਨਾਲ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਰਸੀਨਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਹੁ ਮਿਰਜ਼ਾ ਦੇ ਬੰਗਲੇ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ (ਅੱਜ-ਕਲੁ ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)।

ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਹੁ ਮਿਰਜ਼ਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਬੇਗਮ ਮਾਤਾ ਪੁਸ਼ਪਾ ਰਾਣੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਰ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚੜਨ ਪਾਹੁਲ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ।

(ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣਾ

ਇਕ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਪਟਨਾ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਦਿੱਲੀ ਰੁਕੇ। (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ 21 ਮਾਰਚ 1664 ਦੇ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਲਹਾਮ ਸੀ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨੌਵੇਂ ਨਾਨਕ ਵਜੋਂ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੰਬਲਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ। (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ 22 ਤੇ 23 ਮਾਰਚ 1664 ਦੇ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਹੁ ਮਿਰਜ਼ਾ ਦੇ ਬੰਗਲੇ 'ਤੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਕਾਲਾ ਵਾਸਤੇ ਟੁਰ ਪਏ। 25 ਮਾਰਚ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਐੰਗਜ਼ੇਬ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭੱਟੀ ਵਹੀ ਤਲਉਂਢਾ ਵਿਚ ਇੰਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

“ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮਹਲ ਅੱਠਮਾਂ, ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਕਾ, ਸਾਲ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਇਕੀਮ ਚੇਤਰ ਮਾਸੇ ਸੁਕਲਾ ਪੱਖੇ, ਬਿਤ ਨਾਮੀਂ ਗੁਰੂਵਾਰ ਕੇ ਦਿਹੁ, ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਚਦੈ, ਪਾਲਕੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਇ ਦਿਹਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਮੌਅਏ। ਗੈਲੋ (ਗੁਰੂ) ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਆਏ, ਬੇਟੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਮਹਲ ਸੱਤਮੇਂ ਕੇ। ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮਲ ਆਇਆ, ਬੇਟਾ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਛਿਬਰ ਕਾ। ਕੰਵਰ ਰਾਮ ਸਿੰਹੁ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਹੁ ਅੰਬੰਗੀ

ਕਾ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਆਦਿਆ ਬੇਟਾ ਬਾਧੇ ਛੀਪੇ ਕਾ। ਮਨੀ ਰਾਮ ਆਖਿਆ,
ਬੇਟਾ ਮਾਈ ਦਾਸ ਜਲਹਾਨੇ ਕਾ। ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਫ਼ਕੀਰ ਆਏ।”

(ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਉਂਢਾ, ਪਰਗਣਾ ਜੀਦ, ਖਾਤਾ ਜਲਹਾਨੇ ਖੁਆਰੋਂ ਕਾ)

ਜਿਹਾ ਕਿ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਅੰਰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਦੇ
ਰਾਏ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ? ਇਸ 'ਤੇ
ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਬਿਲ
ਸਮਝਿਆ, ਗੱਦੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਅੰਰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ
ਤੁਸੀਂ ਪੀਰ ਹੋ ਤੇ ਕੋਈ ਕਰਮਾਤ ਦਿਖਾਓ। ਅੰਰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ
ਕਿ ਭਲਕੇ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ, ਤੁਹਾਡੀ ਕਰਮਾਤ ਵੇਖਾਂਗੇ। ਇਸ ਮੁਖਤਸਰ
ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘੁ ਦੇ ਬੰਗਲੇ 'ਤੇ
ਆ ਗਏ।

ਬੰਗਲੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਣ ਮਲੇਛ
(ਅੰਰਗਜ਼ੇਬ) ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ। ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਲੋਕ ਇਹ ਐਲਾਨ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ
ਹੋ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਨਾਲ ਅੰਰਗਜ਼ੇਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਟੋਕਰ
ਹੋਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭਲਕ ਦਾ ਇਲਹਾਮ ਸੀ।

ਉਸੇ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਅਗਲੀ ਭੁਲਕ
ਨੂੰ ਹੀ ਚੇਚਕ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੇ ਚਾਰ ਦਿਨ
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬੁਖਾਰ ਤੇ ਚੇਚਕ ਕਰ ਕੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਆਖਰੀ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਬਾਰੇ
ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ‘ਬਾਬੇ ਬਕਾਲੇ’ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ (ਗੁਰੂ)
ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਕਾਲੇ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚਲਾਣਾ

(ਗੁਰੂ) ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ (ਬਕਾਲੇ ਵਾਲੇ ਬਾਬੇ) ਨੂੰ ਨੌਵੇਂ ਨਾਨਕ ਐਲਾਨਣ
ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ। ਆਪ ਦਾ ਚਲਾਣਾ
30 ਮਾਰਚ 1664 ਦੇ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਸਕਾਰ
31 ਮਾਰਚ ਦੇ ਦਿਨ ਭੋਗਲਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਮਨਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਾਦੀ ਮਾਤਾ ਬਸੀ, ਮਾਤਾ
ਸੁਲੱਖਣੀ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ (ਪੇਤਾ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ),
ਬਾਬਾ ਅਰਜਾਨੀ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਬੰਸ), ਰਾਮ ਰਾਇ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ
ਬਹਿਲੋ), ਭਾਈ ਸੰਗਤ (ਭਾਈ ਫੇਰੂ), ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਦਾਸ (ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ
ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ), ਭਾਈ ਮਨੀ ਰਾਮ (ਸਿੰਘ), ਭਾਈ ਜੇਠਾ (ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ
ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ), ਭਾਈ ਨਾਨੂੰ ਰਾਮ ਦਿਲਵਾਲੀ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਤੇ ਭਾਈ ਸਤੀ
ਦਾਸ (ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ), ਪੀਰ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਚਉਪਤਿ
ਗਏ (ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ), ਭਾਈ ਜੱਗੂ ਚੌਹਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦੇ ਬੇਟੇ
ਭਾਈ ਦੀਪ ਚੰਦ ਤੇ ਨੰਦ ਚੰਦ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।
ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਪੇਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੇ ਅਦਾ ਕੀਤੀ।

ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਤੇ ਭਾਈ ਕਲਿਆਣਾ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ
ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੈਣ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਆਉਣ। ਉਹ
ਦੇਵੇਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਕੇ ਬਕਾਲਾ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ
ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ
ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ) ਨੂੰ ਨੌਵੇਂ ਨਾਨਕ
ਬਾਪਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ
ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ
ਕਾਡੀ ਚਿਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫਿਰ ਬਕਾਲੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ
ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦੀ ਰਸਮ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਗਸਤ
ਸ਼ੁਹੂ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਬਸੀ, ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਦਰੀਆ,
ਭਾਈ ਜੱਗੂ ਚੌਹਾਨ, ਭਾਈ ਨਾਨੂੰ ਰਾਮ, ਭਾਈ ਸੰਗਤ (ਭਾਈ ਫੇਰੂ) ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਚੱਲ
ਪਏ। ਦੋਵੇਂ ਮਾਤਾਵਾਂ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਤੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਿੱਧੇ ਬਕਾਲਾ ਵੱਲ
ਚੱਲ ਪਏ ਅਤੇ ਬਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ, ਗੋਇਂਦਵਾਲ, ਰਾਮਦਾਸ (ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਦੇ
ਨਗਰ) ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ
ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਪੈਗਾਮ ਦੇ
ਸਕਣ।

ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਰਸਮ

ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਰਸਮ 11 ਅਗਸਤ
1664 ਦੇ ਦਿਨ ਬਕਾਲਾ ਵਿਚ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮਾਤਾ ਬਸੀ,
ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ (ਪੇਤਾ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ),
ਬਾਬਾ ਅਰਜਾਨੀ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਬੰਸ), ਰਾਮ ਰਾਇ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ
ਬਹਿਲੋ), ਭਾਈ ਸੰਗਤ (ਭਾਈ ਫੇਰੂ), ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਦਾਸ (ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ
ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ), ਭਾਈ ਮਨੀ ਰਾਮ (ਸਿੰਘ), ਭਾਈ ਜੇਠਾ (ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ
ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ), ਭਾਈ ਨਾਨੂੰ ਰਾਮ ਦਿਲਵਾਲੀ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਤੇ ਭਾਈ ਸਤੀ
ਦਾਸ (ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ), ਪੀਰ ਮੱਲ, ਭਾਈ ਚਉਪਤਿ
ਗਏ (ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ), ਭਾਈ ਜੱਗੂ ਚੌਹਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦੇ ਬੇਟੇ
ਭਾਈ ਦੀਪ ਚੰਦ ਤੇ ਨੰਦ ਚੰਦ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।
ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਪੇਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੇ ਅਦਾ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਵਿਚ ਇੰਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

‘ਦੀਵਾਨ ਦਰਘਾ ਮਲ ਬੇਟਾ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਕਾ ਪੋਤਾ ਪਰਾਗ ਦਾਸ ਕਾ,
ਚਉਪਤ ਰਾਏ ਬੇਟਾ ਪੇਰੇ ਕਾ ਪੋਤਾ ਗੋਤਮ ਕਾ, ਛਿਬਰ ਬਾਹਮਣ, ਜੇਠਾ

ਮਾਈ ਦਾਸ ਕਾ, ਮਨੀ ਰਾਮ ਮਾਈ ਦਾਸ ਕਾ..... ਬਲਉਂਤ ਜਲਹਾਨੇ, ਜਗ੍ਹਾ
ਬੇਟਾ ਪਦਮੋਂ ਕਾ ਪੋਤਾ ਕਉਲੇ ਕਾ.... ਜਹਾਵਤ ਅਂਬਆਨਾ, ਨਾਨੂ ਬੇਟਾ
ਬਾਘੇ ਕਾ ਪੋਤਾ ਉਮੇਦੇ ਕਾ ਦਿਲੀ ਸੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮਹਲ ਅਠੋਂ
ਕੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ ਜੀ ਸਾਥ ਬਕਾਲੇ ਆਏ। ਸਾਲ ਸਤਰਾਂ ਸੈਂ ਇਕੀਸੀ
ਭਾਦਵਾ ਕੀ ਅਮਾਵਸ ਕੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਮਹਲ ਨਾਵੋਂ
ਕੋ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਬੇਟਾ ਅਰਜਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਆਈ ਕਾ ਟੀਕਾ
ਲਾਇਆ।”

(ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲਊਂਢਾ, ਪਰਗਣਾ ਜੀਂਦ, ਖਾਤਾ ਜਲਹਾਨੇ ਕਾ)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ

ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਕਾਲਾ ਤੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾਣ
ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ ਸੈਂਟਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਕਾਲਾ ਤੋਂ ਹੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ
ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾਣਾ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ। ਉਂਝ ਵੀ ਉਹ ਜੂਨ 1656 ਵਿਚ ਯੂ.ਪੀ., ਬਿਹਾਰ, ਆਸਾਮ ਦੇ
ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਜਾਣ ਮਹਰੋਂ ਪਿਛਲੇ 8 ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਹੀਂ ਗਏ
ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ (ਭੈਣ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ) ਨੂੰ
ਵੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰੂ
ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ‘ਪਰਚਾਵਨੀ’ ਕਰ ਸਕਣ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਕਾਲਾ ਤੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਰਾਮ (ਸਿੰਘ), ਭਾਈ
ਚਉਪਤਿ ਰਾਇ, ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਨਾਨੂ ਰਾਮ ਦਿਲਵਾਲੀ, ਭਾਈ ਮਤੀ
ਦਾਸ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਫੇਰੂ, ਧੀਰ ਮੱਲ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ
ਕੀਰਤਪੁਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ 21 ਅਗਸਤ 1664 ਦੇ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ
ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੰਭਾਲਣ
ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਏ ਸਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ
ਸੰਗਤਾਂ ਉਮਡ ਕੇ ਉਥੇ ਆ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੋ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਵਾਪਸ
ਬਕਾਲਾ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਵਿਚ ਇੰਝ
ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

“ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਮਹਲ ਨਾਵੋਂ, ਬਕਾਲਾ ਸੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆਏ,
ਪਰਗਨਾ ਕਹਲੂਰ, ਸਾਲ ਸਤਰਾਂ ਸੈਂ ਇਕੀਸ ਭਾਦਵਾ ਸੁਦੀ ਦਸਮੀਂ, ਖੇਮ
ਕਰਨ ਪੁਸੇ ਖਤਰੀ ਕੇ ਘਰ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕਉਰ ਕੇ ਬਲਾਉਨਾ। ਸਾਥ
ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਅਰਜਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਭੱਲੇ ਕਾ, ਸਾਥ
ਦੀਵਾਨ ਦਰਘਾ ਮਲ ਆਇਆ ਬੇਟਾ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਛਿਬਰ ਕਾ, ਸਾਥ
ਜਗ੍ਹਾ ਬੇਟਾ ਪਦਮਾ ਕਾ ਆਇਆ ਹਜਾਵਤ ਅਂਬਆਨਾ।”

(ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਘੀ, ਖਾਤਾ ਹਜਾਵਤੋਂ ਕਾ)

ਕੁਝ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਰਹਿਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਪਸ ਬਕਾਲਾ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬਕਾਲੇ ਆਉਣਾ

9 ਅਕਤੂਬਰ 1664 ਦੇ ਦਿਨ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਕਾਲਾ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ 7 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਹੀ ਬਕਾਲਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜਨਿਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। 9 ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਦਿਨ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ (ਵਣਜਾਰਾ) ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਣੇ ਬਕਾਲਾ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। 1660 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਗਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਠਹਿਰੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਨੌਵੇਂ ਨਾਨਕ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਤਫਾਕਨ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਬੇੜਾ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਤਰੇਮੂ ਦੇ ਪਤਨ 'ਤੇ ਭੁੰਵਰ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਬੇੜਾ ਮੰਝਪਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਸੌ ਮੁਹਰਾਂ (ਇਕ ਲੇਖਕ ਨੇ 500 ਵੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂਗਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਰਦਾਸ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਕਾਲੇ ਪੁੱਜਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਵੇਂ ਨਾਨਕ ਲੱਭਣ ਲੱਗਿਆਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਆਈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਈ ਸਾਧ (ਇਕ ਸੋਮੇ ਮੁਤਾਬਿਕ 22) ਬਕਾਲੇ ਵਿਚ ਗੱਦੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਸੰਦ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜੋ ਬਕਾਲਾ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰੇ ਗਹਾਂ 'ਤੇ 'ਨਾਕਾ' ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਧੀਰ ਮੱਲ ਦੇ ਮਸੰਦ ਉਸ ਦੇ ਡੇਰੇ 'ਤੇ ਲੈ ਆਏ। ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਧੀਰ ਮੱਲ ਨੂੰ ਪੰਜ ਮੁਹਰਾਂ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀਆਂ। ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੋਲਜਈ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਬੇਟਿਆਂ (ਚੰਦੂ ਲਾਲ, ਲਾਲ ਚੰਦ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਾਲ ਚੰਦ) ਨੇ ਵੀ ਦੋ-ਦੋ ਮੁਹਰਾਂ ਧੀਰ ਮੱਲ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਵੀ ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪੰਜ ਮੁਹਰਾਂ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀਆਂ। ਪੰਜ ਮੁਹਰਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਸੌ ਮੁਹਰਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਹ ਆਖਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬਾਕੀ ਮੁਹਰਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਛੱਡੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ: "ਗੁਰੂ ਲਾਏ ਤੇ"। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਕਾਲੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ 9 ਅਕਤੂਬਰ ਦਾ ਦਿਨ 'ਗੁਰੂ ਲਾਏ ਦਿਨ' ਵਜੋਂ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬਕਾਲਾ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਭੱਟ ਵਹੀ ਤੂੰਮਰ ਬਿੰਜਲਉਂਤ ਵਿਚ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

"ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਬੇਟਾ ਦਾਸੇ ਸ਼ਾਹ ਕਾ, ਪੇਤਾ ਅਰਥੇ ਕਾ, ਪੜ੍ਹਪੋਤਾ ਬਿੰਨੇ ਕਾ, ਬੰਸ ਬਹੋੜੜ ਸ਼ਾਹ ਕੀ। ਲਾਲ ਚੰਦ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਕਾ, ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਕਾ, ਕੁਸ਼ਾਲ ਚੰਦ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਕਾ, ਸੋਲਜਈ ਇਸਤਰੀ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਕੀ, ਗੈਤਰ ਪੇਲੀਆ ਬਨਜਾਰਾ, ਬਾਸੀ ਮੋਟਾ ਟਾਂਡਾ, ਪਰਗਨਾ ਮੁਜ਼ਫ਼ਗਾਬਾਦ, ਕਸ਼ਮੀਰ, ਸਾਲ ਸਤਰਾਂ ਸੈ ਇਕੀਸ ਦੀਵਾਲੀ ਤੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਕੇ ਦਿਹੁੰ ਬਕਾਲੇ ਨਗਰ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਹਲ ਨਾਮੋਂ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਮੇਂ ਇਕ ਸੌ ਮੋਹਰੈ ਭੇਟਾ ਕੀ। ਗੈਲ ਪੂਮਾਂ ਬੇਟਾ ਨਾਇਕ ਕਾਨ੍ਹੇ, ਬਿੰਜਉਂਤ ਕਾ ਆਇਆ।" (ਭੱਟ ਵਹੀ ਤੂੰਮਰ ਬਿੰਜਲਉਂਤ ਕੀ)

ਮਾਤਾ ਬਸੀ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾਣਾ

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਾਦੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਮਾਤਾ ਬਸੀ 29 ਸਤੰਬਰ 1664 ਦੇ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਈ। ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਨੱਖੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ 12 ਅਕਤੂਬਰ 1664 ਦੇ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਤੇ ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਗਏ। 14 ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਬਸੀ ਸਬੰਧੀ ਰੱਖੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ। ਭੋਗ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਾਮ ਰਾਇ, ਬਿੰਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ, ਨੰਦ ਚੰਦ ਤੇ ਦੀਪ ਚੰਦ (ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ) ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਤਾਕਿਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪ ਵਾਪਿਸ ਬਕਾਲਾ ਆ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ 'ਤੇ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਮੁੜਨ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਪੁੱਕੇਵਾਲੀ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਾਗ), ਨਿਝਰਾਲਾ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਖੜੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਖੇਮ ਕਰਨ, ਚੋਹਲਾ, ਜੀਰਾ, ਮੋਗਾ, ਡਰੋਲੀ ਭਾਈ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਨਗਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਗਏ। ਨਵੰਬਰ 1664 ਦੇ ਟੁਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਸਰ' ਸਰੋਵਰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਆਪ ਅਪਰੈਲ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਧਮਤਾਨ ਪਿੰਡ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਇਥੇ ਆਪ ਕੁਝ ਦਿਨ ਭਾਈ ਦੱਗੋ ਕੋਲ ਰਹੇ। ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਧਮਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸੈਂਟਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਦੱਗੋ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਘਰ ਅਤੇ ਇਕ ਖੂਹ ਲੁਆਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੁੱਜੇ

ਕੁਝ ਦਿਨ ਧਮਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਪੁਰ ਆ ਗਏ। ਇਥੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਿਆ। ਅਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਇਆਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਹੀ ਗੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਤੋਂ ਕਹਿਲੂਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀਪ ਚੰਦ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਬਖਰ ਆ ਰਈ। ਰਾਜਾ ਦੀਪ ਚੰਦ 26 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਣੀ ਚੰਪਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ ਸ਼ਹੀਰ ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਦਾ ਪੈਗਾਮ ਭੇਜਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ 9 ਮਈ ਨੂੰ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਹਰੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਟੀ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ, ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦੇ ਬੇਟੇ ਦੀਪ ਚੰਦ ਤੇ ਨੰਦ ਚੰਦ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਗਹ ਮੱਲ ਅਤੇ ਕਈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਗਏ।

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਘੀ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

“ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਹਲ ਨਾਂਵੇਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਆਏ, ਰਾਜਾ ਦੀਪ ਚੰਦ ਕੀ ਸਤਾਰੀਮੀ ਤੇ ਸਾਲ ਸਤਰਾਂ ਸੈ ਬਾਈਸ, ਜੇਠ ਪਰਵਿਸ਼ਟੇ ਪੰਦਰਾਂ ਕੋ। ਸਾਥੇ ਦੀਪ ਚੰਦ ਨੰਦ ਚੰਦ ਬੇਟੇ ਸੂਰਜ ਮਲ ਕੇ, ਮਾਤਾ ਹਰੀ ਜੀ ਇਸਤਰੀ ਸੂਰਜ ਮਲ ਕੀ, ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਮਹਲ ਸਤਵੇਂ ਜੀ ਕੀ, ਦੀਵਾਨ ਦਰਘਾ ਮਲ ਛਿਬਰ, ਜੇਠਾ, ਦਿਆਲ ਦਾਸ ਬੇਟੇ ਮਾਈ ਦਾਸ ਕੇ, ਦਰੀਆ ਬੇਟਾ ਮੂਲੇ ਕਾ ਜਲਹਾਨਾ ਸਾਥ ਆਏ।”

(ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਘੀ, ਖਾਤਾ ਜਲਹਾਨਿੰਦਿ ਕਾ)

‘ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ’ ਦੀ ਨੀਂਹ

ਰਾਜਾ ਦੀਪ ਚੰਦ ਦੀ ਆਖਰੀ ਅਰਦਾਸ ਮਗਰੋਂ ਰਾਣੀ ਚੰਪਾ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਲੂਰ ਰਿਆਸਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਅਰਜ ਪਹੁੰਚਾਓ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿਲੂਰ ਰਿਆਸਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਣ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਚ ਥਾਂ ਬੋਡੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਵਾਸਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਲਾਉਣਗੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਵਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਵਾਂ ਨਲਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਵਾਸਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਥਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰਨਗੇ।

ਇੰਝ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਾਖੋਵਾਲ ਦੀ ਥੇਹ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਮੀਆਂਪੁਰ, ਲੋਦੀਪੁਰ ਤੇ ਸਰੋਟਾ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਥਾਂ ਬਖੀਦ ਕੇ ਉਥੇ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਦੀ ਨੀਂਹ 19 ਜੂਨ 1665 ਦੇ ਦਿਨ ਰੱਖੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ’ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਵਿਚ ਇੰਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

“ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਮਹਲ ਨਾਮਾਂ, ਸਾਲ ਸਤਰਾਂ ਸੈ ਬਾਈਸ ਅਸਾਚ ਪਰਵਿਸ਼ਟੇ ਇਕੀਸ ਸੋਮਬਾਰ ਕੇ ਮਾਖੋਵਾਲ ਕੇ ਥੇਹ ਤੇ ਰਾਮ ਬਨਾਇਆ। ਨਾਮ ਚਕ ਨਾਨਕੀ ਰਾਖਾ।”

(ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਘੀ, ਖਾਤਾ ਬਲਉਤੋਂ ਕਾ)

ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਫਿਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮਾਤਾ ਮਹਾਂਦੇਵੀ (ਮਾਤਾ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਤੇ ਪਤਨੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ) ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ। ਆਪ ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਮਹਾਂਦੇਵੀ ਕੋਲ ਰਹੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ ’ਤੇ ਚੱਲ ਪਏ।

ਇਸ ਦੌਰੇ ਦੌਗਨ ਆਪ ਧਮਤਾਨ ਵੀ ਗਏ, ਜਿਥੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਆਲਿਮ ਖਾਂ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਗ੍ਰਿਹਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾ ਕੇ ਔਰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਕੈਦ ਤੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾਈ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਸਾਮ ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਦੌਰੇ ’ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਪੰਜਾਬ ਮੁੜੇ। ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਵੀ ਆਪ ਬਕਾਲਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾਂ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਆਪ ਮਾਰਚ 1673 ਵਿਚ ਬਕਾਲਾ ਤੋਂ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਇਥੇ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਫੇਰੀ

ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਭਾਈ ਕਿਰਪਾ ਰਾਮ ਦੱਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਡਰਿਆਈ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 8 ਜੁਲਾਈ 1675 ਦੇ ਦਿਨ (ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ (ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਗੁਰਗੋਦੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। 10 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਆਪ ਔਰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਪੜ੍ਹਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ। 10 ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਰਾਤ ਆਪ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਇਥੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਤੇ ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਵੀ ਸਨ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ, ਭਾਈ ਦੀਪ ਚੰਦ ਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਚੰਦ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਔਰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬੜੇ ਫਿਕਰ ਨਾਲ ਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਔਰਗਜ਼ੇਬ ਬੜਾ ਮੁਤੱਸਬੀ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਤਬੀਆਤ ਦਾ ਸ਼ਖਸ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਮਲਕਪੁਰ (ਰੰਘੜਾਂ) ਵੱਲ ਚੱਲ

ਪਏ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਆਖਗੀ ਫੇਰੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 11 ਨਵੰਬਰ 1675 ਦੇ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀਸ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ, ਭਾਈ ਉਦਾ ਤੇ ਭਾਈ ਨਾਨੂੰ ਰਾਮ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ, ਭਾਈ ਉਦਾ ਤੇ ਭਾਈ ਨਾਨੂੰ ਰਾਮ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਵੱਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਰੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਇਥੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ (ਸਿੰਘ) ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਸੀਸ ਆਪ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਵੱਲ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਸਹੀ ਸੌਮਿਆਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਸਿੱਖ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੌਮੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਸਿੱਖ ਸੀਸ ਨੂੰ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਲਿਜਾਂਦਿਆਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਰੁਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨ। ਉਹ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਰੁਕੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਬਾਨਸਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਨੇ ਇਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਪੁਰ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ (ਸਿੰਘ) ਸਾਹਿਬ ਅਗਲੇ 10 ਸਾਲ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਆਪ ਮਾਰਚ 1685 ਵਿਚ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਤੋਂ ਨਾਹਨ ਗਏ। ਨਾਹਨ ਜਾਂਦਿਆਂ ਆਪ ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵੀ ਰੁਕੇ। ਆਪ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਉਥੋਂ ਆਪ ਅਕਤੂਬਰ 1688 ਦੇ ਆਸ਼ਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਿਸ ਚੱਲੇ ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਪੁਰ 'ਚੋਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਪਰਤ ਆਏ।

ਆਪ ਦੇ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਨਵਾਂ ਨਗਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਬਾਦ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਭਾਈ ਦੀਪ ਚੰਦ ਤੇ ਨੰਦ ਚੰਦ (ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ) ਤੇ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਦੀਪ ਚੰਦ ਅਤੇ ਨੰਦ ਚੰਦ ਕੀਰਤਪੁਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਚੱਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਤੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਸ਼੍ਰੂਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕੱਤਕ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਪੰਜ ਮੁਕਤਿਆਂ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਦੇ ਯਾਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਅਗਲੀ ਪਾਰੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲਈ ਤੇ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਦਿਇਆ ਰਾਮ ਪੁਰੋਹਿਤ, ਭਾਈ ਕਿਰਪਾ ਰਾਮ ਦੱਤ, ਭਾਈ ਸਨਮੁਖ ਦਾਸ ਦੱਤ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾਸ ਦੱਤ, ਭਾਈ ਰਾਇ ਚੰਦ ਪਰਮਾਰ, ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਗਏ, ਭਾਈ ਬਰਨ, ਭਾਈ ਅਣੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਨਾਨੂੰ ਰਾਮ ਦਿਲਵਾਲੀ, ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾਵਾਂ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰੀ-ਭੰਡਾਰੀ ਤੇ ਦਰਬਾਰੀ ਨੇ ਵੀ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲਈ।

ਭਾਈ ਦੀਪ ਚੰਦ (ਸਿੰਘ) ਤੇ ਨੰਦ ਚੰਦ (ਸਿੰਘ) ਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਚੱਲੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ (ਪਤਨੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ), ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੁਆਈ ਭਾਈ ਖੇਮ ਕਰਨ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਖੇਮ ਕਰਨ ਨੇ ਕਦੋਂ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਬੇਟੇ ਅਮਰ ਚੰਦ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਹਾਂ, ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ 3 ਜੁਲਾਈ 1721 ਨੂੰ, ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਨੇ 24 ਅਗਸਤ 1727 ਨੂੰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰ ਚੰਦ (ਸਿੰਘ) ਨੇ 21 ਮਾਰਚ 1746 ਦੇ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਸੌਮੇ

ਮੁਤਾਬਿਕ ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਐਲਾਸ਼ ਚੱਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤਕ ਕੀਰਤਪੁਰ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਗਰੋਂ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾਗੀਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਉਥੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

1700 ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ

ਸੰਨ 1696 ਵਿਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਸਬੰਧ ਵਿਗੜ ਜਾਣ ਨਾਲ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲੜਾਈਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। 1700 ਦੀ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿਚ ਬਿਲਾਸਪੁਰੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਮੰਨਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਨੱਕ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਨਿਰਮੋਹਗੜ੍ਹ ਦੀ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਪਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰੇ।

ਇੱਝ ਹੀ ਜਦੋਂ 5-6 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇ ਅਤੇ ਸਰਸਾ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਚੌਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਚਮਕੌਰ ਵੱਲ ਨਿਕਲ ਗਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਇਕ ਆਮ ਪਿੰਡ ਜਿਹਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਹਾਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਕਈ ਸਾਲ ਇਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਚੁੱਪਚਾਪ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹੇ।

ਅੱਜ ਦਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵਾਲਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵੱਲ ਮੁਖ ਰਸਤੇ ਦਾ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਰਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਂਝ ਅਜੇ ਵੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਕਸਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਪੱਕੀ ਆਬਾਦੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਕਸਬਾ ਆਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਅਕਸਰ ਇਥੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਖ-ਸ਼ਹਿਰ ਸਿੱਖ ਵਾਸਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮਿੱਟੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਥੇ ਪੈਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਅਕੀਦਤ ਨਾਲ ਝੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਇਹ ਬੰਜ਼ਰ ਜ਼ਮੀਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਢੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿਚ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕੰਵਲ

ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਲ ਇਥੋਂ ਲੰਘੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁੱਢ ਨਹੀਂ ਬੇੜਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਠਹਿਰੇ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਇਕ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਦੁੱਧ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ। (ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤਕੀਆ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਉੱਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਿੱਖ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਗਲਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ, ਕਬਰ, ਮਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਸਮਾਧ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਨਹੀਂ ਟੇਕਦਾ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਸਿੱਖ ਲਈ ਗਲਤ ਹੈ। ਉਂਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵੇਖਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ।)

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ

ਇਹ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸੀ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਇਸੇ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ 23 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1624 ਦੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਯਾਨਿ, ਇਸ ਸਿੱਖ-ਨਗਰੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਸ਼ਾਰਤ ਇਥੇ ਹੀ ਬਣੀ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹਲ

ਇਹ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦਾ ਘਰ ਸੀ। ਮਈ 1635 ਵਿਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਉਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋ, 1624 ਤੋਂ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ 1635 ਤੋਂ 1663 ਤਕ, ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ

ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਘਰ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਇਸੇ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਾਮ ਰਾਇ ਤੇ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ (ਬੇਟਾ ਤੇ ਬੇਟੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਜਨਮ ਵੀ ਇਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਤਖਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਲਾ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ 'ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ' ਹੋਈ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ

ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰੋਂ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਵੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਾਗ

ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਗ ਲਗਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਗ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੁਹਰੇ ਚਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਬਾਗ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਤੇ ਜੜ੍ਹੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਦੇ ਦਰਬਤ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਕ ਰਿਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਇਥੇ ਹੀ ਬੇਠਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹਰੜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਲੰਬੀ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੁਬੱਚਾ ਸਾਹਿਬ

ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਚੁਬੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਵਲਗਣ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਘਰ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ 2200 ਘੋੜੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਾਥੀ, ਮੱਝਾਂ ਅਤੇ ਰਾਊਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਸਤਬਲਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਸਤਬਲ ਚਰਨੌਲੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਪਸੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਦਾਣੇ ਦਾ ਸਟੋਰ ਇਥੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਟੋਰ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ, ਤੀਹ ਦਿਨ, ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦਾਣੇ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ

ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ (ਸਪੁਤੰਤੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਘਰ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ ਹੱਥੀਂ ਕੱਢਿਆ ਰੁਮਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪੋਥੀ (ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੱਖਰਾ ਚੈਪਟਰ ਅਖੀਰ ਤੁੰਵੇਂ), ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਇਕ ਹੱਥ ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਦੀ ਸੇਲੀ ਟੋਪੀ (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਬਸੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਸੀ) ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਨਾਂ 'ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਇਕ ਮੰਜੀ ਪਈ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ

ਇਕ ਰਿਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਇਥੋਂ ਇਕ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ, ਜੋ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਨੇੜੇ (ਅਜੋਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਕੋਲ) ਜਾ ਕੇ ਛਿੱਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇ ਦੋ ਰਸਤੇ ਹਨ: ਇਕ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ 100 ਪੈੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ। ਪੈੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਪੁਗਣਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਤਾਲਪੁਰੀ

ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਇਥੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ (ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਸਨ) ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਅਣੀ ਰਾਏ (ਪੁੱਤਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਬਾਨਰਾੜ੍ਹ

ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਜੀਤਾ (ਜੀਵਣ ਸਿੰਘ), ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਆਰਿਆ, ਭਾਈ ਉੰਦਾ (ਪੁੱਤਰ ਖੇਮਾ ਚੰਦਨੀਆਂ) ਤੇ ਭਾਈ ਨਾਨ੍ਹੂ ਰਾਮ ਦਿਲਵਾਲੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀਸ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਲਿਜਾਏ ਹੋਏ 16 ਨਵੰਬਰ 1675 ਦੇ ਦਿਨ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਰੁਕੇ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਸੀਸ ਨੂੰ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਲਿਜਾ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਇਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਉਪਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਚੜਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕ ਨਿੰਮ ਦਾ ਦਰਖਤ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਦੋ ਰਸਤੇ ਹਨ : ਪੁਰਾਣਾ ਰਸਤਾ ਪੌੜੀਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਸਤੇ 138 ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਮੋਟਰ ਕਾਰਾਂ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦੋ ਬਾਉਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਬਾਉਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਕੀਰਤਪੁਰ—ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਸੜਕ 'ਤੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸੱਜੇ ਹੱਥ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੀ ਬਾਉਲੀ ਦਾ ਟੱਕ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਨੇ 23 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1624 ਦੇ ਦਿਨ ਲਾ ਕੇ ਪੁਟਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਬਾਉਲੀ ਸ਼ਾਇਦ ਮਗਰੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਬਾਉਲੀ ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਦੀ ਹੱਦ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 1624 'ਚ ਬਣੀ ਬਾਉਲੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੈ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਰੋਟਾ ਸਾਹਿਬ

ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ। ਇਕ ਰਿਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਇਥੇ ਹਾਥੀ ਬੰਦੀਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਫੀਲਖਾਨਾ ਸੀ। ਹਾਥੀ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਕਿੱਲਾ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਬਰੋਟਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਰਿਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਵੀ ਇਥੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਿੱਠਾ ਸਰ

ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਛੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪਿੰਡ ਕੋਟਲਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਥੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕ ਖੂਹ ਲਗਵਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਮਿੱਠਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਮਿੱਠਾ ਸਰ' ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਆਇਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮੇਹਗੜ੍ਹ

ਹਰਦੋ-ਨਿਰਮੇਹ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਦੋ ਜੁੜਵਾ ਪਿੰਡ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ 3 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ 13 ਅਕਤੂਬਰ ਤਕ (11 ਦਿਨ) ਰਹੇ ਸਨ।

29 ਅਗਸਤ ਤੋਂ 1 ਸਤੰਬਰ ਤਕ ਚਾਰ ਦਿਨ ਅਜ਼ਮੇਰ ਚੰਦ ਬਿਲਾਸਪੁਰੀ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਚਾਰ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਚੌਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਾਰ ਖਾਧੀ ਸੀ। ਹਾਰ ਤੇ ਨਮੋਜ਼ੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਣ ਜੇਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। 30 ਸਤੰਬਰ 1700 ਦੇ ਦਿਨ ਕੁਝ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ 'ਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਕੇ ਇੱਜਤ ਬਚਾਈ ਜਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ 1 ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਦਿਨ ਬੁੱਢੇ ਵਜੀਰ ਪਰਮਾ ਨੰਦ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ। ਪਰਮਾ ਨੰਦ ਨੇ ਆਏ ਦੀ ਗਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਕਿਲੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਇਕ ਖਤ ਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਖਾਲੀ ਕਰ ਜਾਓ ਸਾਡੀ ਇੱਜਤ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ ਵਾਪਿਸ ਆ ਜਾਣਾ। ਅਸੀਂ ਗਾਂ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਚਾਲਾਕੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮੇਹਗੜ੍ਹ ਦੀ ਟਿੱਬੀ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਤੰਬੂ ਗੱਡ ਲਏ। ਪਰ ਪਹਾੜੀਏ ਗਾਂ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਟਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ 8 ਅਕਤੂਬਰ 1700 ਦੇ ਦਿਨ ਨਿਰਮੇਹਗੜ੍ਹ ਦੀ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲੜਾਈ 'ਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀਏ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਹੰਭ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜਾਂ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜ ਗਈਆਂ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਅਜ਼ਮੇਰ ਚੰਦ ਨੇ ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਵਾਬ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਨਿਰਮੇਹਗੜ੍ਹ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਵਾਇਆ। 13 ਤੋਂ 14 ਅਕਤੂਬਰ 1700 ਦੇ ਦਿਨ ਏਥੇ ਫੇਰ ਲੜਾਈ ਹੋਈ।

ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫਿਲਾਸਫੀ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੁਰਜ ਮੱਲ, ਬਾਬਾ ਅਣੀ ਰਾਏ, ਮਾਤਾ ਬਸੀ, ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ, ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਇਕ ਨਾਲੇ ਵਿਚ ਪਰਵਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਾਣੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਫਲਸਫੇ ਮੁਤਾਬਕ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਖਸ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਵਾਲੇ ਨਗਰ/ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਗਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਰਿਆ, ਨਹਿਰ, ਚੋਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਹ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਹਿਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਦਰਿਆ, ਨਹਿਰ, ਨਾਲਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਥਾਂ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡ ਹਦਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਰਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਾਂਗ ਅਖੰਤੀ-ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਸਿੱਖ ਫਲਸਫੇ ਮੁਤਾਬਕ ਮੌਤ ਮਹਾਰੋਂ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਜਿਸਮ 'ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ' ਹੀ ਰਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ 'ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ' ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਜਾਂ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਵਹਿਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰਿਦੁਆਰ, ਕੀਰਤਪੁਰ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਥਾਂ ਹੋਵੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਥੋਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੋਈ ਭਾਸ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹਰਿਦੁਆਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਰਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ) ਅਖੰਤੀ-'ਹਰਿ ਕੀ ਪੈੜੀ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਦੂਰੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਪਾਉਣਾ ਮਨਮਤ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇਜ਼ੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ (ਜੇ ਇਥੇ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ) 'ਤੇ ਅਸਥੀਆਂ ਜਲ-ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਖਗੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਪੋਥੀ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਟੀ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕੀਮਤੀ ਪੋਥੀ ਪਈ ਸੀ। 1604 ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਮਜ਼ਾਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਮਜ਼ਾਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਡੱਰੈਲੀ ਭਾਈ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ, ਬਕਾਲਾ ਤੇ ਫੇਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰੂਪ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਪੀਰਮੱਲ ਦੇ ਵਾਰਿਸਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਿਆ ਸਰੂਪ ਅਸਲੀ ਤੇ ਉਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਮਹਾਰੋਂ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਉਹ ਪੋਥੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਸੀ), ਜੋ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਕੋਲ ਸੀ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ (ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਨੌਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਨਾਨਕ) ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਛੇਹ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਸਾਗੀ ਬਾਣੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਬੀਜ਼ ਤੋਂ ਉਤਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਉਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਫੇ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪੋਥੀ, ਬਾਬਾ ਸੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸੇਲੀ, ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਕੱਢਿਆ ਰੁਮਾਲ ਅਤੇ ਇਕ ਪੱਖੀ, ਇਹ ਚਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਚਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਬਸੀ (ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਦਾਦੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦੀ ਪਤਨੀ) ਨੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਦਾਜ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਬੀਬੀ ਆਪਣੀ ਡੱਲੀ ਨਾਲ ਪਸੂਰ ਲੈ ਕੇ ਗਈ ਸੀ। ਮਹਾਰੋਂ ਬੀਬੀ ਰੂਪ ਕੌਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਭਾਈ ਪੇਮ ਕਰਨ ਪਸੂਰ ਤੋਂ ਕੋਟ ਕਲਿਆਣਪੁਰ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਮਹਾਰੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਉਹ ਮੌਜੂਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਟਾ ਅਮਰ ਚੰਦ (ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲੈ ਕੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਬਣਿਆ ਸੀ) ਵੀ ਸਾਗੀ ਹਯਾਤੀ ਇਸੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਤਕ ਇਹ ਕੀਮਤੀ ਪੋਥੀ ਇਸੇ ਘਰ ਵਿਚ

ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭਾਈ ਅਸਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਾਗਿਸਾਂ ਕੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ 1960 ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 1960 ਤੋਂ 1999 ਤਕ ਵੀ ਇਹ ਪੇਥੀ ਇਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮਈ 1998 ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਕ ਮਤੇ ਰਾਹਾਂ ਮੈਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਇਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਤ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਪੇਥੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ, ਦੂਜੇ, ਆਖਰੀ ਸਫ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਟਾਈਟਲ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਈਆਂ, ਜੋ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਛਪੀ ਕਿਤਾਬ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ‘ਆਗਿ ਬੀੜ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛੋਹ, ਦਸਤਖਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਾਲਾ ਦੂਜਾ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਕਿਤੇ ਗਾਇਬ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ?

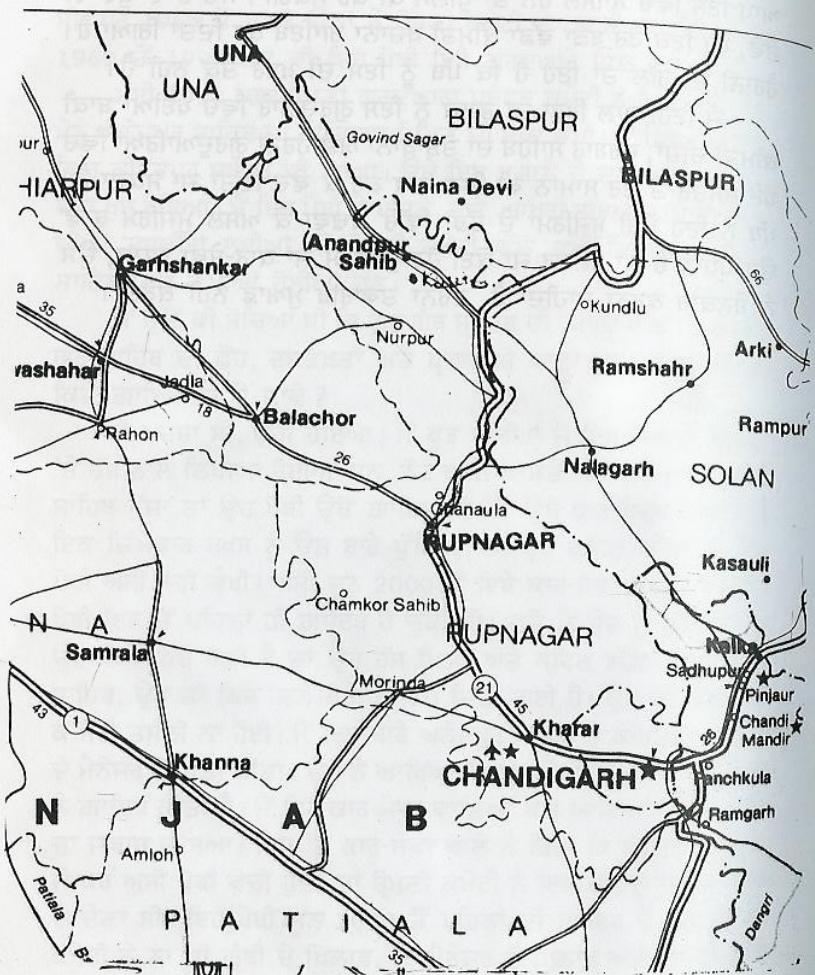
ਜੇ ਖਦ਼ਆ ਸੀ, ਉਹੀ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਤਾਗੀਬਾਂ ਜੋ ਇਸ ਪੇਥੀ ਦੇ ਆਖੀਰ ‘ਤੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪੇਥੀ ਉਥੋਂ ਗਾਇਬ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਥੇ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਇਕ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੇਥੀ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ। ਅਸੀਂ ਜੂਨ 2000 ਤੋਂ ਇਥੇ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪੇਥੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗਾਇਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੇਥੀ ਕਿਥੇ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਸ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ‘ਵਲੈਤੀਏ’ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੂਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੇਥੀ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਗਾਇਬ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੱਸਿਆ। ਇਸ ‘ਤੇ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਪੇਥੀ ਵੇਚੀ ਰੰਦੀ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੇਥੀ ਜੂਨ 2000 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗਾਇਬ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼, ਨਾ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ-ਵਾਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਰਿਧੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਜੇ ਕਮੇਟੀ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਵਾਲਿਆਂ ‘ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਐਡ.ਆਰ.ਆਈ. ਦਰਜ ਕਰਾਵੇ। ਪੁਲਿਸ ਆਪੇ ਬਕਵਾ ਲਵੇਗੀ।

ਇੱਥੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਇਕ ਕੀਮਤੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬੀਬੀ ਜਗੀਰ ਕੌਰ ਦੇ ਅਹਿਦ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਿਲੀ-ਭੁਗਤ ਕਰਕੇ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤਾਂ ਬੜੇ-ਬੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬਕਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸਕੈਂਡਲ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਅੱਖਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੇ ਬੀਬੀ ਜਗੀਰ ਕੌਰ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੈਨੇਜਰ

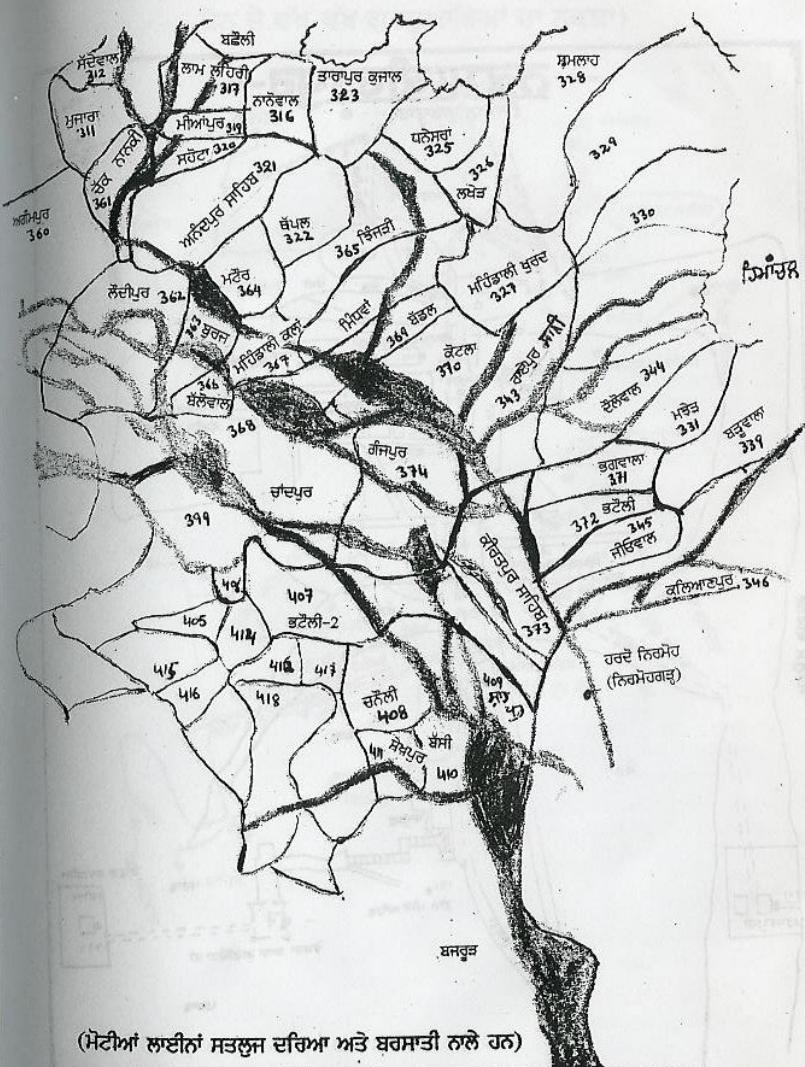
ਆਪ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਕਰ ਸਕੇਗੀ? ਸੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਕੀਮਤੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਗਾਇਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਖਬਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੇ ਇਹੀ ਹਾਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਭਲਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਬਾਕੀ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤੋਸ਼ਾਖਾਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਏ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਇਕ-ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਹ ਪੋਥੀ ਮੁਜ਼ਰਿਮਾਂ ਦੇ ਹੱਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਢਵਾ ਕੇ ਅਸਲ ਮੁਜ਼ਰਿਮ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਜਾਂ ਮੈਨੇਜਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਜਾਂ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਵਾਲਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਵਰਨਾ ਤਵਾਰੀਖ ਮੁਆਫ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।

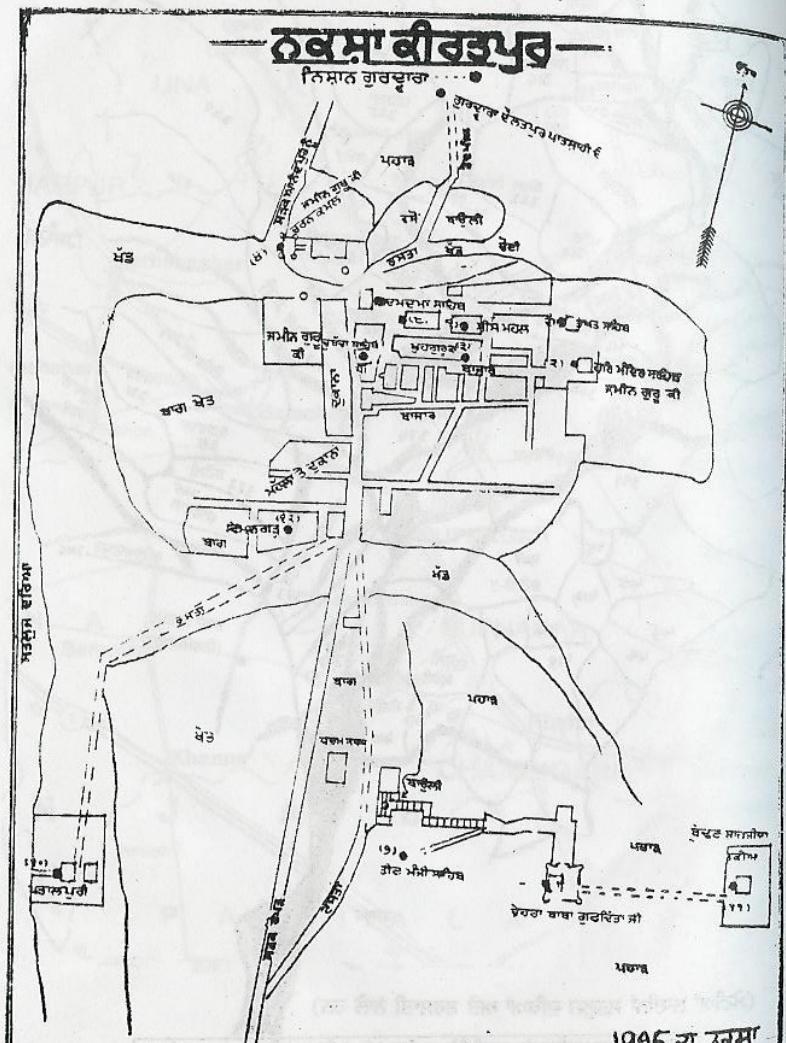
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਕਸੇ ਵਿਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਦਬੰਦੀ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 1926 ਦਾ ਇਕ ਨਕਸ਼ਾ

ਊਨਾ ਤੋਂ ਮਾਛੀਵਾੜਾ (ਅੰਨਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ—ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
ਜੋਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ)

